T.C.

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJELERİ

KOORDİNASYON BİRİMİ

PROJE BAŞLIĞI

SİVAS-KANGAL TÜRK DÖNEMİ MİMARLIK ANITLARI

Proje No:

SBA-12-3982

Proje Türü

Normal Araştırma Projesi

SONUÇ RAPORU

Proje Yürütücüsü:

Adı Soyadı

Doç.Dr. SULTAN MURAT TOPÇU

Birimi/Bölümü

EDEBİYAT FAKÜLTESİ SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ

Araştırmacının Adı Soyadı

İSRAFİL MUTLU

FADİME ÖZLER

Birimi/Bölümü

MAYIS 2014

KAYSERİ

TEŞEKKÜR:

Bu çalışmada; Türk döneminde Sivas ili Kangal ilçesinde inşa edilmiş olan mimari anıtlar ele alınmıştır. Kangal özellikle ortaçağ boyunca Sivas-Malatya arasındaki tarihi ticaret yolu üzerinde yer almasından dolayı önemli bir geçit merkezi halini almıştır. Yapılan bu çalışma esnasında tespit edilen yapıların da fonksiyonellikleri değerlendirildiğinde, yapıların ağırlıklı olarak yol ağı şebekesine hizmet veren yapılar oldukları anlaşılmıştır. Anadolu'da iç karışıklıkların yaşandığı XVII. Yüzyılda bölgede baş gösteren eşkıyalık hareketleri sonucu devlet yol güzergâhının güvenliğini sağlamak maksatlı olarak Alacahan derbentini oluşturmuştur. Yine özellikle XIX. Yüzyılda Sivas valilerinden Halil Rıfat Paşa Sivas Malatya arasındaki yol şebekesinin ıslah edilmesine yönelik girişmiş olduğu faaliyetler neticesinde bölgede çok sayıda köprü inşa ettirmiştir.

Çalışmanın hazırlanması aşamasında yardımlarını bizden esirgemeyen Sivas İl Özel İdaresi Koruma Uygulama Denetleme Birimi (KUDEB) elemanı Sanat Tarihçi Fatih KIRIKTAŞ beyefendiye arazi çalışmam boyunca bana eşlik ettiğinden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca yine Sivas İl Özel İdaresi Koruma Uygulama Denetleme Birimi (KUDEB) elemanı Sanat Tarihçi Betül GENÇ ve restorator Canan Genç hanımefendilere sonsuz müteşekkirim. Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü elemanı Sanat Tarihçi Sedat ŞAHİN ve Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi Müdürü Serhan KABURCUK beyefendilere teşekkür ederim.

Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	6
ABSTRACT	7
1. GİRİŞ 1.1. Konunun Önemi ve sınırları 1.2. Yöntem 1.3. Kangal ve Çevresinin Türk Dönemi Tarihi	8 8 8 8
2.Katalog 2.1. Kangal-Alacahan Derbenti 2.1.1. Alacahan Kervansarayı 2.1.2.Alacahan Camisi 2.1.3. Alacahan Surları 2.2. Kangal Merkez Camisi (Abdurrahman Ağa Camisi) 2.3. Sivas-Kangal Yeşildere Köprüsü 2.4. Sivas-Kangal Akgedik Köprüsü 2.5. Sivas-Kangal Bozarmut Köprüsü 2.6. Sivas-Kangal Sıpahikoyağı Köyü Köprü-I 2.7. Sivas-Kangal Sıpahikoyağı Köyü Köprü-II 2.10. Kangal Tekke Köyü Samud Baba Türbesi	13 13 14 18 22 24 24 26 27 28 29 31 32
3.Değerlendirme 3.1.Plan Tipolojisi 3.1.1.Camiler 3.1.2. Kervansaraylar 3.1.3.Köprüler 3.1.4.Türbeler 3.2. Malzeme 3.3. Süsleme 3.4. Kitabeler	34 34 34 35 35 36 37 37 37

4. Sonuç	38
Kaynakça	40
Fotoğraflar	42

Özet:

Sivas'ın ilçesi olan Kangal, Sivas'ın güneyinde kurulmuştur. Yüzölçümü 3.792 km^2, denizden yüksekliği 1.520 m, Sivas'a uzaklığı 89 km'dir. Şehir tarihi süreç içerisinde Anadolu'dan geçen önemli ticaret yollarından orta kol olarak adlandırılan ve Üsküdar'dan başlayıp Bağdat'a kadar uzanan ana yol şebekesi üzerinde yer almaktadır. Kentin bu kadar önemli bir yol güzergâhı üzerinde yer laması, kentteki fiziki yapının da bu güzergâha göre şekillenmesine sebep olmuştur. Özellikle ilçe sınırları içerisinde yer alan ve günümüzde bir kasaba olan Alacahan ortaçağ ve sonraki dönemlerde bölgenin gelişiminde önemli rol oynamıştır.

Bu çalışma ile kentteki Türk döneminde inşa edilen ve günümüze ulaşan anıtların tespiti ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Yapılan arazi çalışmaları esnasında ağırlıklı olarak yol güzergâhının iyileştirilmesi ve geliştirilmesine hizmet eden, han ve köprülerle karşılaşılmıştır. Çalışmamızda iki adet cami, beş adet köprü, bir adet kervansaray ve Alacahan derbentinin etrafını çevreleyen sur duvarları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Kangal, Cami, Köprü, Kervansaray

Abstract:

Turkish Architectural Monuments in Sivas-Kangal

Established to the south of Sivas, Kangal is a town covering an area of 3792 square kilometers. It is located 89 kilometers from Sivas and at an altitude of 1520 meters. In its historical process, Kangal was located on one of the routes that ran through Anatolia, namely the "middle" route, between Üsküdar (Scutari) in İstanbul and Baghdad. That the town was located on such an important route resulted in the physical development of the town accordingly. Especially, Alacahan, presently a small town within the borders of Kangal, had an important role in the development of the region in the middle ages and the following periods.

In this study, the extant monuments, built under the Turkish rule, have been identified and evaluated. During the field study, a caravanserai and some bridges that mainly served the improvement and development of the route have been encountered.

In our study, two mosques, five bridges, one caravanserai and the walls surrounding Alacahan road post "derbent" have been researched.

Key words: Sivas, Kangal, Mosque, Bridge, Caravanserai

1.Giriş

1.1.Konunun Önemi ve sınırları

Kangal ve çevresinde çok eski dönemlere ait yerleşme alanları ile karşılaşılmaktadır. Çalışma sadece bölgede Türk dönemiyle birlikte inşa edilmiş anıtları konu almaktadır. Konunun bu şekilde sınırlandırılmış olması, Türk mimarisi içerindeki kangal yapılarının daha doğru bir şekilde değerlendirilmesine imkan sağlamaktadır. Kangal ilçesi sınırları içerisinde yer alan anıtlar günümüze kadar toplu bir şekilde ele alınmamıştır. Hatta bu çalışma sonucunda tespit edilen bir çok anıt, ilk kez Türk bilim dünyasına tanıtılmış olacaktır.

1.2.Yöntem

Çalışmanın meydana getirilmesinde iki aşama izlenmiştir. Bunlardan birincisi kaynakların tespit edilmesi ve kaynaklarda geçen yapıların belirlenmesi aşamasıdır. Mevcut yayınlardan tespit edilen hamamlar hakkında arşiv çalışmaları yapılmıştır. Bu aşamada özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri ve Sivas Ziya Bey Kütüphanesindeki Sivas Şer'iyye Sicilleri ile Sivas Salnameleri taranmıştır. Ayrıca yine tespit edilen yapılarla ilgili olarak Sivas Bölge Koruma Kurulu Arşivi, Sivas İl Özel İdaresi Koruma Uygulama Denetleme Birimi (KUDEB) Arşivi ve Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivleri taranarak tespit edilen çizim, fotoğraf ve onarım yada yıkıma ait belgelerin bir nüshası alınmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasını arazi çalışması oluşturmaktadır. Yapılan arazi çalışmaları esnasında yapıların ölçüleri alınmış, detaylı fotoğrafları çekilmiş ve gözlem fişleri çıkartılmıştır.

1.3.Kangal ve Çevresinin Türk Dönemi Tarihi

Sivas ilinin 3800 km2 alanı ile en büyük ilçesi olan Kangal; Malatya-Sivas karayolu üzerinde, Sivas'a 90 km, Malatya'ya 160 km mesafede bulunmaktadır. Anadolu'nun merkezi sayılabilecek bir coğrafyada yer alan Kangal ilk çağlardan beri yerleşimin var olduğu bir bölgedir[1]. Eski ismi Arangos olan Kangal ilçesi M.Ö.2000 ve 1000 yılları arasında Hititler daha sonra Urartuların hakimiyetindedir. M.Ö. 6. Yüzyılda Perslerin, M.Ö.4. Yüzyılda Büyük İskender'in istilasına uğramıştır. Anadolu'nun tümüne yakın bölümü ile birlikte bu devletlerin ve türevlerinin hakimiyetinden sonraki Roma ve daha sonraki Bizans hakimiyeti; Büyük Selçuklu hakanı Alpaslan'ın 1071'deki Malazgirt zaferi ile sona ermiştir.

---

[1] Harun Kaban, **Bir Şehre Dair Kangal**, Ankara, 2005, s. 12.

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türk hakimiyetine giren Kangal , Selçuklu Devleti ve Danişment Devleti egemenliklerini görmüştür[2].Selçuklu hükümdarı Alpaslan'ın Bizanslılar ile yaptığı Malazgirt Savaşı'nı takiben yapılan antlaşmaya göre Kızılırmak yayının dışında kalan Kangal ve yöresi 1075 yılında Danişment, 1174 yılında Selçuklu, 1243 yılında ise Moğol egemenliği altına girmiştir [3]. İlk Türk boyları Anadolu'da bulunan Doğu Roma İmparatorluğu'na ait yerleşim bölgelerini ele geçirmişlerdir. Bu boylardan bir kısmı da Kangal İlçesinin merkezine yakın bulunan Humarlı köyünü yerleşim merkezi olarak seçmişlerdir. Yerleşim yeri olarak seçmelerinin iki nedeni vardır: birinci neden topraklarının tarıma elverişli olmaları; ikinci neden ise Doğuyu Batıya bağlayan İpek Yolu güzergahın da olmasındandır [4]. Oğuz kökenli Danişmendliler'in yöredeki hakimiyetinden sonra Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından 1080'de Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla Kangal İlçesi tüm Anadolu ile birlikte Türk ulusunun ebedi yurdu olmuştur. Selçuklular Döneminde Alaca han Bucağına bir kervansaray yapılarak yörenin önemi daha da artmıştır [5]. 1243 Köse dağ yenilgisi ile Moğol denetimine giren Selçuklu Devleti'nin 1308 yılında sona ermesi ile önce Eretna sonra da Kadı Burhanettin Beyliğince yönetilen yöre Akkoyunlularca bu beyliğin yıkılmasından sonra 1413'te Osmanlı hakimiyetine girmiştir.

Eretna Beyliği döneminde ilçe ve çevresi Türkmenlerin yerleştiği yerleşim birimlerinden biri olmuştur. Kangal ve çevresinde ilk yerleşim yerleri Kumarlı, Mısırören, ve Havuz köylerinin bulunduğu düz ve çayırlık arazi olmuştur. Buraya yerleşen Türkmen aşiretlerinin menşei konusunda tam bir netlik söz konusu olmayıp Oğuz Türklerinin Kangar boyundan olabilecekleri görüşü hakimdir. Başlangıçta göçer olan ve hayvancılıkla uğraşan bu Türkmen gurupları Selçuklular döneminden itibaren yerleşik düzene geçerek bugün ki Kumarlı ve Havuz köylerini kurmuşlardır. Bölgenin hayvancılığa elverişli olması ve Türkmenler arasında hayvancılığın yaygın halde bulunması yöreyi daha sonra da göçün devam etmesini sağlamıştır [6].

Kangal I. Beyazıt zamanında 1413'te Osmanlılara geçmiştir. Osmanlılar döneminde hiçbir devlet yaptırımı gelmemiştir. II. Selim'in İran Seferine giderken İran saflarında yer almasın diye Erzincan, Tunceli dolaylarında yaşayan Türkmenlerin bir kısmını Zara, Divriği ve Kangal

---

[2] Harun Kaban, **a.g.e.,** s.14.
[3] Ahmet Gökbel, "Kangal Yöresinde Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanç ve Uygulamalar", **C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 3, Sivas, 1999, s.163.
[4] Kangal Belediyesi Arşivi
[5] **KANGAL BELEDİYESİ ARŞİVİ**
[6] Ahmet Gökbel, **a.g.e**.,s.163.

arasında yerleştirdiği bilinmektedir [7]. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu yer Samsun ve Giresun limanlarını Anadolu'ya bağlayan ve İstanbul'dan gelen yolla birleşmiştir. Böylelikle Halep'e kadar uzanan meşhur Bağdat Şosesi, Kumarlı Köyü civarındaki Halep Köprüsünün 1626 yılında tamamlanmasından sonra hizmete açılmıştır[8]. IV. Murat tarafından yaptırılmıştır bu meşhur köprü[9] eski çağlarda olduğu gibi Osmanlı döneminde de Kangal güzergâhı önemini korumuştur. IV. Murat 1635 yılında Revan Seferi sonrasında Diyarbakır, Malatya, Kangal ve Sivas üzerinden İstanbul'a dönmüştür. XVII. Yüzyıl müellifi Katip Çelebi Cihannümasında Kangal'ın konumunu belirtmektedir. Yine aynı yüzyıl ortalarında (1658'de) bir kış günü Sivas'tan Malatya'ya giden batılı seyyah Macanus da Kangal yolu hakkında ilginç bilgiler vermektedir. " Sivas'tan ayrıldıktan sonra Delikli Kaya denilen dağın tepesine vardığımızda soğuktan iyice aptallaşmıştık… Kervanımız karda yürümekten bitap düşmüştü. Sürücülerin bir kaçı kara batan hayvanları çıkarıp tekrar yükleme yaparken soğuktan donup öldüler. Nihayet bir boğaza ulaştık burada sadece bir hayvanın geçebileceği kadar dar bir yol vardı… Kangal halkı yol kaybolmasın diye yolun iki tarafına ağaç kabukları dikmişler. Delikli Kayadan Kangal'a kadar bu ağaçlar rehberimize sanki göz olmuştu… Böyle işaretlerle geçiş yöntemi İstanbul'da, İran'da ve çok ülkelerde biliniyormuş. Bu kadar yer görmüş, seyahat etmiş insanlar olarak bu kadar korkunç bir soğuğa rastlamadık…" XIX. Yüzyılın ikinci yarısında (1878) Sivas ve havalisine gelmiş olan Henry Tozer ise Seyahatnamesinde:"…

Kangal ağalarının memleketi olan kangal Kasabası ise izlediğimiz yolun solunun biraz aşağı tarafında yerleştiğinden …'' diye bahseder [10]. Evliya Çelebi ise Seyahatnamesinde: '' Sivas hakkında Türkmen ağası hükmünde (…) hükümedir. Han ve cami ve birkaç dükkanları vardır. Bu dahi Türkmen yatağı mahufu muhatara yeridir. (bir satır boş) andan yine taraf –ı şarka…'' [11]Ve '' Bu beri yüz bin meşakkat ile geçip yedi saat sonra varıp konakladığımız yer, Kangal (Kangal) Kasabası oldu. Sivas toprağında Türkmen Ağasının hükmü altında (…) hükümedir. Hanı, camisi ve birkaç dükkanı vardır. Burası Türkmen yatağı (olmasına rağmen) tehlikeli bir yerdir.'' Diye bahseder. Evliyanın Kangal Kasabası için söylediği (tehlikeli yerdir) ifadesi yol emniyeti açısından bir gerçeğin ifadesidir [12] .Derebeylik XVIII'nci asra kadar devam etmiştir. Sonradan bu yörede de derebeylik ve ağalık savaşları giderek arttığından Humarlı Köyü dağılmıştır. Dağılan boylardan bir kısmı bugünkü ilçe merkezine

[7] Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi ve Anıtları**,s.339
[8] **Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi.**
[9] Ahmet, Gökbel, **a.g.e**.,s.164.
[10] Galip Eken, **19. Yüzyılda Kangal Kazası'nın Sosyo – Ekonomik Yapısına Dair,** Türkiyat Araştırmaları Dergisi,S.23, Sivas, 2008, s.264-265.
[11] N. Yücel Mutlu, **Evliya Çelebi Seyehatnamesinde Sivas ve İlçeleri**, Buruciye Yayınları, Mart 2010, s.54.

yerleşmiştir [13]. XVIII'nci yüzyıldan itibaren başta Havuz ve Kumarlı'ya yerleşenler olmak üzere aralarında çıkan iç çekişmeler ve huzursuzluk nedeni ile şimdiki Kangal'ın bulunduğu yerleşim birimine göçerek oturmaya karar vermişlerdir. Böylece bugünkü ilçe merkezinin bulunduğu yerinde temeli atılmıştır [14]. Osmanlıların son döneminde Osmanlı-Rus savaşlarında (1877) Doğuya ilerleyen Rus ordusundan kurtulan Türk aileleri bugün uzun yayla adı verilen yöredeki köylere yerleştirilmiştir. 1.Dünya Savaşı ve onu takip eden Milli Kurtuluş Savaşı'nda da bu göçler devam etmiş ve yeni gelenler çevre köylerle birlikte Kangal'a yerleşmişlerdir. Kafkas Türklerinden Çerkez ler ve Papaklar ile Doğu Anadolu'dan Zazalar, Kürtler ve Alevilerinde çeşitli nedenlerden dolayı Kangala bağlı yörelere yerleşip köyler kurmuşlardır. Gerek Balkan Savaşı gerekse onu takip eden savaşları Kangal Yöresinde eli silah tutanlar katılmışlardır. Hemen her aileden bir kişi bu savaşlar nedeni ile şehit olmuştur. İlçe işgal görmemiş ama yurdun işgal gören diğer yöreleri gibi yokluk çekmiş, şehit ve gazi vermiştir [15].Milli Mücadele Döneminde bazı kaynaklarda geçen adı ile '' Ulviye Kadın Cemiyeti'nin'' bir şubeside kangalda açılmıştır. Sivas Kongeresi sırasında çıkarılan Milli Mücadelenin ilk resmi yayını '' İrade_İ Milliye Gazetesi'nde yayınlanan bir Nizamname ile kurulan ve Anadolu'nun birçok kentin de faaliyet gösteren ''Anadolu Kadınları Müdafa -i Vatan Cemiyetleri' nin'' ilk şubelerinden biri Kangal'da açılmış, Milli Mücadele'ye cephe gerisinde çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Kangal 1302 tarihli Sivas Salnamesinde (kaza) olarak geçer. Daha sonra bir ara nahiye olarak görülen Kangal 1902'de ilçe olmuş ve ilk kaymakam aynı yıl atanmıştır. Kaymakam olarak eski Sivas valilerinden Mahmut Bey atanmıştır. Kangal Osmanlı Dönemi kaynaklarından 1536 tarihli tahriri defterinde Eyalet-i Rum'un ''Nefs''i ve ''paşa sancağı'' olan Sivas'a bağlı mezra olup belgede '' mezra-i Kangallı'' olarak geçmektedir. XIX'ncı Yüzyılın ortalarına gelindiğinde aslında çok da geliştiğini söylemek zor görünmektedir. 1844 (1261) tarihli temettuat kayıtlarında Kangal idari anlamda Sivas eyaletinin merkezi olan Sivas sancağının kazasıdır. Ancak bir köy olarak bu kaza merkezliğini yürütmektedir. Temettuat Defterinin başındaki ibareyi buraya taşıyacak olursak: '' Sivas Sancağında kayin Kangal Kazasına tabii Nefs-i Kangal karyesi'' olarak geçmektedir. 1846 (1263) tarihli Kangal'a ait Cizye Defterinin başında ise '' Kangal Nahiyesinde …'' olarak deftere giriş yapılmaktadır. 1890 (1308) tarihli Vilayet salnamesinde de Kangal, Aşudi,Alacahan ve Deliklitaş ile birlikte nahiye olarak zikredilmektedir. Aslında 1831 nufus

---

[12] N. Yücel Mutlu, **a.g.e.,** s.141.
[13] Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi.
[14] Ahmet Gökbel, **a.g.e**.,s.164.
[15] Hikmet Denizli, **a.g.e.**,s.340.

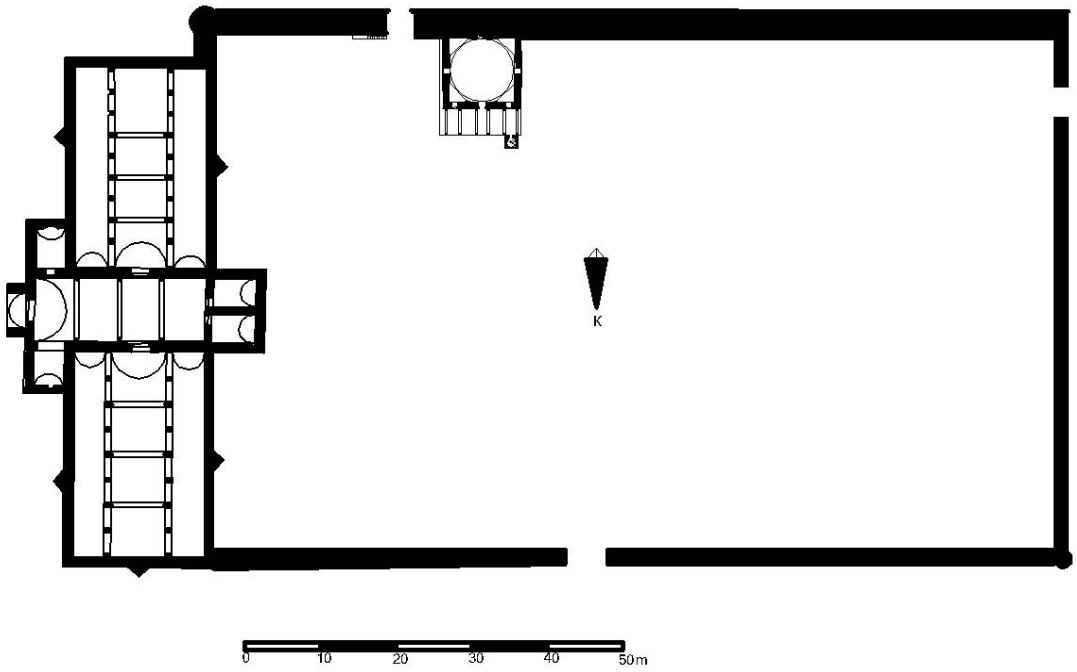
sayımına takip eden yıllarda da Kangal'ın Sivas Kazasının bir nahiyesi olduğu ifade edilmektedir. O zaman 1844lerdeki temettuat tahrirlerinde niçin kaza merkezi olarak kayıt edildiğinin anlaşılması zor görünmektedir. Zira Tuncer Baykara'nın Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası adlı eserinde Kangal, Eyalet-i Sivas'a bağlı Livai Sivas ve ona bağlı nahi-i Kangal olarak geçmektedir. Ve yine ünlü seyyah V. Seyyah Cuinet de Kangal'dan Sivas'a bağlı bir nahiye merkezi olarak geçer. Burada 19.yy itibari ile kaza ve nahiye tabirlerinin tam olarak oturmadığı ve bu kavramların birbirlerinin yerine kullanıldığı zannedilmektedir. XIX. yüzyılda bir çok kez idari düzenleme yapıldığı gibi XX. Yüzyılın başlarında da idari düzenlemenin devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1903 yılında yapılan yeni düzenlemede Kangal Kaza olarak Bünyan-ı Hamit ile birlikte Sivas merkez sancağına katılmıştır. 1916 yılındaki yeni düzenlemede de Sivas-ın 10 adet kazasından biri Kangaldır. Cumhuriyet Döneminde de Kangal'ın Kaza merkezi olmayı sürdürdüğü görülmektedir. Başlangıcından itibaren Kangal Kazasına bağlı kaç köyün bulunduğunu tespit etmek de kolay görünmemektedir. Temettuat defterlerinden hareketle tespit edilmeye çalışılmışsa da bu mümkün olmamıştır. Zira 1844 tarihli Kangal'ın köylerine ait kaç adet temettuat defterinin bulunduğu belirlenememiştir. Ulaş olan 3 adet temettuat defterinde Kangal merkez ile birlikte 10 köy; Cizye defterlerinde ise yine Kangal ile birlikte 3 köy bulunur. Ancak 1907 yılında Kangal Kazası' nın 111 köyü bulunduğu anlaşılmaktadır. Kangaldan belediye teşkilatı ise XX. Yüzyıl başlarından kurulmuş ve 1934 yılı belediye seçimlerinde de 12 üye seçilmiştir [16].

[16] Galip Eken, **a.g.e.**, s. 265-266

2.Katalog:

2.1.Kangal-Alacahan Derbenti

Sivas Malatya yolu üzerinde bulunan Alacahan, günümüzde Kangal'a bağlı bir kasaba merkezidir. Osmanlı dönemi Anadolu yol güzergâhları arasında "Anadolu Sol Kol" güzergahı üzerinde yer alan Alacahan, özellikle XVII. Yüzyılla birlikte bölgede baş gösteren eşkıyalık hareketleri sonrasında önemli bir merkez halini almış gözükmektedir. XVIII. Yüzyılda devlet buralarda yaşanan asayişsizlik olaylarını önlemek adına bir takım tedbirler alınmasını zaruri görmüştür. Bu doğrultuda 28 Temmuz 1723'te Alacahan ve Uluş arasında yer alan alanların konar-göçer halk tarafından şenlendirilmesine karar verilmiştir[17]. Bu yerleştirilen Türkmen grupları Hasan Çelebi'den Kangal'a kadar olan alanın güvenliğinin sağlanmasından sorumlu olacaklardı. Ayrıca burada iskân olunan halka bölgede bulunan araziler dağıtılarak, ekip biçmeleri istenmektedir[18]. Buradaki yerleşik halkın eşkıya saldırılarından korunması ve bölgenin daha güvenlikli bir hal alması adına burada bulunan eski hanın (Alacahan kervansarayı) etrafı surlarla çevrilerek yeni bir kale inşa edilmiştir.

Plan.1. Alacah Derbenti Vaziyet Planı

Alacahan Kasabası'nda yaptığımız arazi çalışmaları sonrasında Alacahan Derbentini oluşturan bir kervansaray, bir cami ve sur duvarlarının varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca Alacahan Kasabası sınırları içerinde bulunan Kötünün Hanı Köprüsü ile Halil Rıfat Paşa Köprüleri de arazi çalışmaları esnasında yerinde değerlendirilmişlerdir. Bu dönem raporunda sadece

[17] Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı**, İstanbul, 1990, s. 110.

Alacahan Derbentini oluşturan Kervansaray, cami ve sur duvarları bilimsel olarak değerlendirilmiştir (Plan 1). Diğer iki köprü Kangal'da bulunan diğer köprülerle birlikte bir rapor olarak sunulacağından bu dönem raporuna dahil edilmemişlerdir.

2.1.1.Alacahan Kervansarayı

Yeri: Sivas-Kangal-Alacahan Kasabasının merkezinde eski yol üzerinde yer almaktadır.

Bugünkü Durumu: Belediye tarafından müze olarak kullanılmaktadır.

Tarihi: XIII-XIV. yüzyıl

Plan ve Mimari Özellikleri:

Kervansaray kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı, orta ve iki yan olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Plan. 2). Kervansarayın girişi doğu cephenin ortasında yer almaktadır (Fot. 1). Kervansaray üzerinde inşa yada onarım kitabeleri bulunmamaktadır. Yapıda inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Kullanılan kesme taşların siyah ve sarımtırak renklerinden dolayı yapı Alacahan olarak adlandırılmaktadır.

Kuzey-güney yönde uzanan kervansarayın dış beden duvarları doğu ve batıda ikişer, güneyde ise bir adet üçgen payanda ile desteklenmektedir. Hanın ortasında yer alan ve doğu batı doğrultuda uzanan orta mekan, cephe beden duvarlarından dışarı taşırılmış ve böylelikle yapıda bir kademelenme yakalanmıştır. Bu dışa taşan mekanlar ile doğu ve batı cephede bulunan üçgen payandalar sayesinde cephede bir hareketlilik sağlanmıştır. Cephe beden duvarları üzerinde pencere açıklıkları ile karşılaşılmamaktadır. Cephenin saçak kısmını dolaşan profilli silmenin alt kısımlarında taş çörtenler bulunmaktadır.

Kervansaraya giriş doğu cephenin ortasında yer alan ve beden duvarından 2,48 m. çıkıntı yapar şekilde tasarlanan eyvan türü bir taç kapı ile sağlanmaktadır (Fot. 2). Taç kapı beden duvarından yüksek tutularak vurgulanmak istenmiştir. Taç kapıdan hanın içine basık kemerli bir kapıdan geçilerek girilmektedir. Kapının üzerinde yer alan taş kitabelik boş bırakılmıştır.

Taç kapıdan geçildikten sonra hanında merkezini oluşturan ve doğu batı doğrultuda uzanan orta mekana ulaşılmaktadır (Fot. 3). 22,67X8,30 m. ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahip olan mekanın üzeri beşik tonozla kapatılmıştır. Tonoz kuzey-güney yönde atılmış üç adet yuvarlak kemerle taşınmaktadır. Kemerler yan duvarlarda taş sütunlara oturmaktadır. Orta mekanın kuzey duvarının doğusunda yer alan iki sütunun arasında iki adet yazıtla karşılaşılmaktadır. Bu yazıtlar gelişigüzel taşın yüzeyine kazınmış vaziyettedir.

Bunlardan ilki iki satır halinde yazılmıştır (Fot. 4);

---

[18] Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Cevdet Zabtiye, Dosya No: 4, Gömlek No: 69.

Okunuşu

Halil Katip

Allah rahmet eyleye ana bu ki bir du'a ile ana 1046

Diğer yazıt sütunun köşe tarafında yer almaktadır (Fot. 5).

Okunuşu:

Sultan Murad Han

Her iki yazıtta gelişigüzel bir şekilde yazılmıştır. Hakkı Acun bu yazıtlardan hareketle yapının H. 1046-M.1637 tarihinde inşa edilmiş olabileceğini belirtmektedir[19]. Her ne kadar yazıt üzerinde bulunan tarih hanın bu tarihte ayakta olduğuna işaret etmekte ise de, yazıtın gelişigüzel bir şekilde yazılmış olması ve insanların dikkatle bakmadığı müddetçe göremeyecekleri bir alan üzerinde bulunması, bunun inşa ile alakalı olmadığını göstermektedir. Kaldı ki eğer bir inşa kitabesi yazılacak ise hanın giriş kapısı üzerindeki boş kitabeliğe yazılması gerekirdi. Yazıtlar muhtemelen Sultan IV. Murad'ın Bağdat seferi esnasında bu handa konaklamasının bir hatırası olarak Katip Halil tarafından yazılmış olmalıdırlar.

Orta mekanın doğusunda, giriş kapısının hemen arkasında kuzeyde ve güneyde iki mekan bulunmaktadır. Bu mekanlardan güneyde bulunan mekan kervansarayın mescididir (Fot. 6). Basık kemerli bir kapıdan girilen mescit 5,30X3,15 m. ölçülerinde dikdörtgen bir mekan olup üzeri sivri tonozla kapatılmıştır (Fot. 7). Mescidin güney duvarının ortasında sivri kemerli bir mihrap nişi bulunaktadır (Fot. 8). Nişin hemen doğusunda yer alan kandil konulan niş dikkat çekmektedir.

Mescidin kuzeyinde yöre halkı tarafından hanın hamamı olduğu belirtilen bir hücre yer almaktadır (Fot. 9). Eyvan şeklinde tasarlanan bu mekanın üzeri sivri tonozla kapatılmıştır (Fot. 10). Mekan üzerinde yaptığımız incelemelerde hamam olduğuna işaret edebilecek herhangi bir veri ile karşılaşılmamıştır. Kaldı ki dış cephede de külhana ilişkin herhangi bir iz tespit edilememiştir.

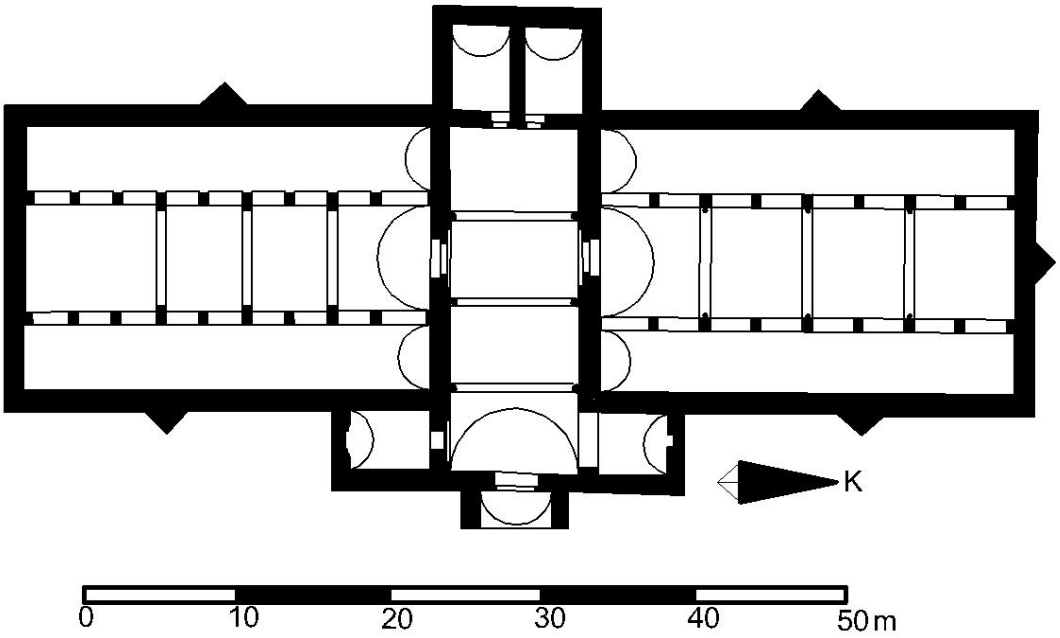
Orta mekanın batı ucunda yan yana yerleştirilmiş iki oda bulunmaktadır (Fot. 11). Bu odalara düz atkılı kapılardan geçilerek girilmektedir (Fot. 12). Kapı atkı kemerlerinin üst kısımları sağır yuvarlak kemerli alınlıklara sahiptir. Her iki mekanda dikdörtgen planlı olup üzerleri sivri tonozlarla kapatılmıştır (Fot. 13).

Orta mekanın kuzey ve güneyinde hayvan ve insanların barındığı asıl mekanlar bulunmaktadır. Güneyde bulunan mekana sivri kemerle oluşturulmuş açıklığın içine açılan

basık kemerli bir kapıdan geçilerek girilmektedir (Fot. 14). Kemerin kilit taşı üzerine üzeri geometrik bezemelerle süslenmiş yuvarlak bir madalyon bulunmaktadır (Fot. 15).

Güney mekan 27,40X17,30 m. ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahiptir (Fot. 16). Mekan sekizerden on altı ayak ile üç sahına bölünmüştür. Ortadaki sahın yan sahınlardan daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Sahınların üzeri sivri tonozlarla kapatılmış olup, orta sahın tonozu üzerine açılan dikdörtgen formlu ışık gözleri ile mekan aydınlatılmaktadır.

Orta mekanın kuzeyinde yer alan mekana yine sivri bir kemerle oluşturulan açıklık içerinde bulunan hafif sivri kemerli bir kapıdan geçilerek girilmektedir (Fot. 17). 27,21X17,30 m. ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahip olan mekanın üzeri sivri tonozlarla kapatılmıştır. Mekan yedişerden on dört ayak tarafından üç sahına bölünmüş olup, ortadaki sahın yan sahınlardan daha geniş ve yüksek tutulmuştur (Fot. 18). Burada da orta sahın tonozu üzerine açılan dikdörtgen ışık gözleri ile mekan aydınlatılmaktadır.

Plan.2. Alacahan Kervansarayı

Hanın iç mekânlarındaki beden duvarları ile dış beden duvarları üzerinde taşçı işaretleri ile karşılaşılmaktadır (Fot. 19). Ayrıca dış cephe beden duvarlarında devşirme malzemeler kullanılmıştır (Fot. 20).

Hanın üzerinde inşa kitabesinin bulunmaması, yapı hakkında kesin bir tarih verilmesini güçleştirmektedir. Hakkı Acun orta mekan üzerinde bulunan katip Halil imzalı yazıttan

---

[19] Hakkı ACUN, **"**Sivas Kangal Alacahan Menzil Hanı",**X. Türk Tarih Kongresi Ankara 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler,** C. V, Ankara, 1994, s. 2373.

hareketle yapıyı M.1637 yılına tarihlendirmektedir[20]. Yukarıda bahsedilen ve orta mekânın kuzey duvarı üzerinde yer alan yazıtlarda geçen M. 1637 tarihini her ne kadar inşa tarihi olarak değerlendirmek mümkün olmasa bile bu tarihte hanın ayakta olduğu hakkında bize kesin bir bilgi sunmaktadır.

Hanın inşası hakkında elimizde kesin bir bilgi veren herhangi bir belge bulunmamaktadır. Ancak hanın taşıdığı bir takım mimari unsurlar yapı hakkında bir tarihlendirme yapılmasına müsaade vermektedir. Osmanlı toprakları içerisinde benzer planda inşa edilmiş ilk yapı I. Ahmed'in defterdarı Ekmekçioğlu Ahmet Paşa'nın M.1609 tarihinde Edirne'de inşa ettirmiş olduğu kervansaraydır21. Burada üçlü bir açıklıkla girilen merkezi bölümün her iki yanına üzeri ahşap tavanla örtülü mekânlar yerleştirilmiştir. Yine Bilecik'te Köprülü Mehmet Paşa tarafından inşa ettirilen Vezirhan (M.1661) aynı plan şemasının bir tekrarı niteliğindedir22. Ancak yukarıda zikredilen her iki handa da ocak nişleri ile karşılaşılmaktadır. Alacahan'da bulunmayan ocak tertibatı, bu hanın XVII. Yüzyıl hanları içerisinde değerlendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca hanın beden duvarları üzerinde bulunan taşçı işaretleri ve dış cephede kullanılan devşirme malzemelerin varlığı da yapının daha erken bir döneme ait olduğunu düşündürmektedir.

Sivas-Malatya yol ağı üzerinde yer alan diğer hanların inşa tarihlerine bakmak bu noktada bize bir takım ipuçları vermektedir. Alacahan'dan bir menzil uzaklıkta yer alan ve günümüzde Hasan Çelebi olarak adlandırılan mevkide bulunan Kötünün Hanı araştırmacılar tarafından 13-14. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir[23]. Yine yolun Malatya tarafında Kötünün Hanı'ndan bir menzil uzakta bulunan Hekimhanı, üzerinde yer alan inşa kitabesine göre M. 1218 tarihinde inşa edilmiştir[24]. Bu hanlar göstermektedir ki Sivas-Malatya yol ağı 13 ve 14. yüzyıllar arasında oluşturulmuştur.

Sonuç olarak Alacahan Kervansarayı'nın yukarıda zikredilen hususlar doğrultusunda 13-14. yüzyıllar arasında inşa edilmiş olabileceği tarafımızca düşünülmektedir. Sonraki dönemlerde

---

[20] Hakkı Acun, a.g.m., s. 2379.

[21] Doğan Kuban, **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul, 2007, s.401-402.

[22] Sultan Murat Topçu, **XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Güçlü Bir Bani Ailesi:Köprülüler**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2010, s.114-121.

[23] İsmail Aytaç, **Malatya ve Yöresi'ndeki Türk İslam Yapıları**, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1998, s. 52.

[24] Hekim Han'la ilgili geniş bilgi için bakınız: Kurt Erdmann, **Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts**, Berlin, 1961, s. 63-67;İsmail Aytaç, **Malatya ve Yöresi'ndeki Türk İslam Yapıları**, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1998, s. 46-51.

özellikle XVII. Yüzyılla birlikte bölgede baş gösteren eşkıyalık hareketlerinin bir neticesi olarak hanın bitişiğine sur duvarları eklenerek Alacahan derbentliği oluşturulmuştur.

2.1.2.Alacahan Camisi

Yeri: Sivas-Kangal-Alacahan Kasabası'nda merkezde, eski yol üzerinde bulunmaktadır.

Bugünkü Durumu: İbadete açık olan yapı 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından esaslı bir onarıma tabi tutulmuştur.

Tarihi: M.1735'te inşasına başlanmış ve M.1737'de tamamlanmıştır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Cami, tek mekanlı harim ile girişinde orijinal olmayan ahşap bir son cemaat mahallinden oluşmaktadır (Plan 3-Fot. 21)). Caminin güney duvarı sur duvarının içinde kalmaktadır. Sur duvarları ile güney duvar arasında bariz bir şekilde kendini belli eden dilatasyon izleri sur duvarlarının camiye göre konumlandırıldığını göstermektedir (Fot. 22). Cami üzerinde inşa yada onarım kitabeleri bulunmamaktadır. Ancak camiye ait olduğu bilinen ve bugün kervansaray içerinde yer alan onarım kitabesine göre yapı H.1234-M.1818 tarihinde Hasan Beyzade Mahmut Bey tarafından onartılmıştır. Yapı tamamen moloz taşlarla inşa edilmiştir.

Cami genel olarak Osmanlı taşrasında, özellikle menzil külliyelerinde rastladığımız tek mekanlı girişinde üç yada beş bölümlü son cemaat mahalleri bulunan cami plan tipinin bir tekrarı niteliğindedir (Plan. 1). Dıştan dışa 10,10X10,37 m. ölçülerinde kare bir harim kısmından oluşan yapının, son cemaat mahalli orijinal değildir. Günümüzde harim kuzey duvarından 3,54 m. uzakta, kuzey yönde bulunan tek şerefeli minare, orijinal son cemaat mahallinin buraya kadar uzandığını göstermektedir.

Caminin beden duvarları moloz taşlarla örülüdür. Beden duvarlarının köşe noktaları birbirine geçme yapar şekilde kesme taşlarla bağlanmıştır. Caminin batı ve doğu cepheleri beden duvarları üzerine açılan birer adet dikdörtgen formlu pencere ile hareketlendirilmiştir.

Caminin harim kısmının önünde ahşap bir son cemaat mahalli bulunmaktadır. Üzeri meyilli ahşap çatı ile kapatılmış bu mahal yakın tarihte yapıya eklenmiştir. Mahallin kuzeybatısında kare bir kaide üzerinde yükselen tek şerefeli bir minare bulunmaktadır (Fot. 23). Tamamen kesme taştan inşa edilmiş olan minarenin kaidesinin doğuya baka yüzü üzerine iki satırlık inşa kitabesi yer almaktadır (Fot. 24).

Okunuşu:

Sahib'ül-hayrat Mehmet Ağa bu minareyi

İmrahor-i sani şehr-i yari sene 1171

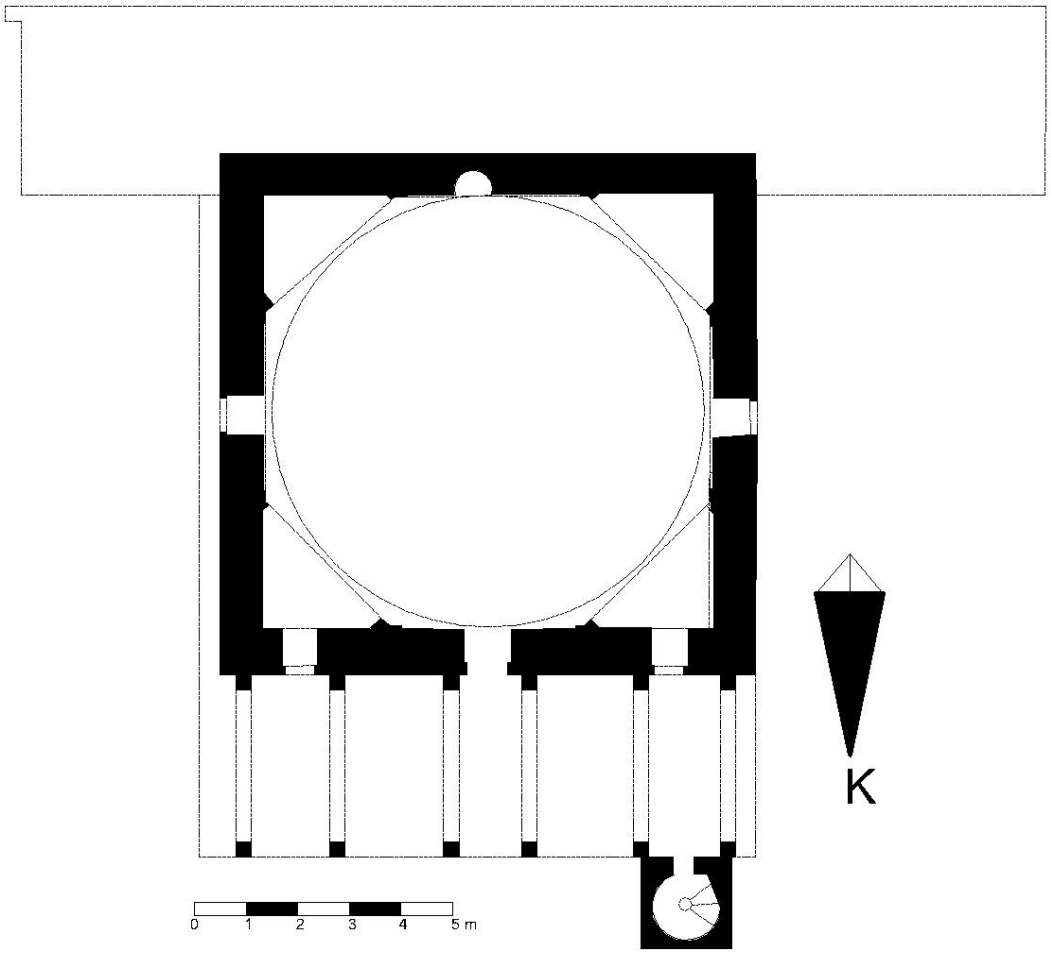
Manası:

Bu minare hayırlar sahibi küçük imrahor[25] (İmrahoru sani) Mehmet Ağa tarafından H. 1171-M.1758 tarihinde yaptırılmıştır.

Kitabeye göre minare M. 1758 tarihinde İmrahor-i sani yada Küçük İmrahor Mehmet Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Caminin harim kısmına kuzey cephenin ortasında yer alan düz lentolu kapıdan geçilerek girilmektedir (Fot. 25). Kapı üzerinde yer alan kitabede kelime-i tevhid yazılıdır.

Harim 8,44X8,77 m. ölçülerinde kare bir mekan olup üzeri tromplarla geçilen kasnaklı bir kubbe ile kapatılmıştır (Fot. 26). Harim doğu ve batıda bir ve kuzeyde son cemaat mahalline açılan iki adet dikdörtgen pencere tarafından aydınlatılmaktadır.

Plan. 3. Alacahan Camisi

[25] İmrahor-ü sani, imrahor-i evvelin yardımcısı olup, bilhassa arabacıların idaresi ve içoğlanlarına verilecek beygirlerle meşgul oludu. Ayrıca vefa semtinde bulunan has ahırlarda imrahor-ü saninin idaresi altındaydı.

Mihrap güney cephenin tam ortasında yarım daire formlu bir şekilde inşa edilmiştir (Fot. 27). Harime doğru hafif çıkıntı yapan mihrap nişinin etrafı yeşil zemin üzerine yapılmış kalem işi bezemelerle tezyin edilmiştir. Oldukça büyük bir kısmı tahrip olmuş olan bezemelerin benzerleri ile kubbe üzerinde de karşılaşılmaktadır.

Caminin minberi ahşaptan olup, minber üzerinde natüralist tarzda yapılmış çiçeklerle karşılaşılmaktadır (Fot. 28). Ahşap kadınlar mahfilinin güneye bakan yüzü üzerinde de benzer tarz yapılmış süslemeler bulunmaktadır (Fot. 29). Kadınlar mahfili ve minber orijinal değildir.

Camide süsleme öğeleri ile minare, mihrap, minber ve kubbe üzerinde karşılaşılmaktadır. Yapının dışında süsleme yoktur. Yalnız beyaz taştan yapılan minare kaidesinde ve petekte birer, gövdede üçer, siyah renkli taşla yapılmış şeritler süsleme özelliği gösterir. Aynı karakterli renk almaşıklı süslemeler şerefede de göze çarpar. Minber aynalığı ve korkuluğunda açık yeşil zemin üzerine yağlı boya ile yapılmış demet çiçek motifleri görülür (Fot. 30).

Harim beden duvarları üzerinde parçalar şeklinde günümüze ulaşmış kalemişi bezemelerle karşılaşılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivlerinde bulunan eski fotoğraflardan bu bezemelerin daha sağlam halleri hakkında bilgiler edinilebilmektedir. Buna mihrap içinde, vazodan çıkan çiçek tasviri ile sarkıt kandil ve perde motifi yer alır. Mihrabın iki yanında baldaken şeklindeki bir pano içinde fıskiye motifi ile mihrap alınlığındaki bir kemer nişi kenarlarında, kıvrımlı perde motifi yer alır (Fot. 31). Kubbe içi duvarları, eskiden kalem işleri ile bezeli iken, bugün çok silinmiş bir vaziyettedir. Mihrabın üzerindeki kubbe eteğinde, şehir tasvirleri ile büyük oval panolar içinde değişik manzaraların siluetleri bulunur (Fot. 32). Kubbe merkezinde güneş motifi ve kubbe eteğinde ise, kubbeyi çepeçevre saran kornet motifi vardır. Zemin beyaz, motifler genelde kırmızı, mavi, siyah ve diğer renklerle yapılmıştır.

Cami üzerinde inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak camiye ait bir onarım kitabesi günümüzde müzeye dönüştürülmüş olan kervansaray içerisinde yer almaktadır. Taş üzerine yedi satır olarak yazılmış kitabe metni şu şekildedir (Fot. 33).

Okunuşu:

…..diyanet perver ol…./zaman-ı esadında oldı çok mebna-i hayr-ı icra

Bu ca-i hacetgahi kim kadr-ü dan-ü kıdvetü'l-ayan/Hasan Beğzade Mahmud Bek bu vech-allahu idüp inşa

Bina kılmışdı akdemce bu mirin cedd-i a'lisi/Harab olmuşdı kıldı ceddinin asarını ihya

Zıhi resm-i münasıb orda düştü cami-i mekteb/ makamı dilküşad kim, dise layık cenneti me'va[26]

Karin olsun riza-i hakka ol mir-i mükerrem hem/ab-ı ecdadı ma'fur kılsın hazreti Mevla

Hulusi yaz inşasına sene-i tarihi cevhardar/yapıldı ma'bed-i taat-i İslam-i hoş-i ala

Sözle ömer Hulusi/sene 1234

Bu kitabeye göre cami, Hasan Beyzade Mahmut Bey tarafından inşa ettirilmiş ve onun soyundan gelen biri tarafından H. 1234-M. 1818 tarihinde esaslı bir şekilde onartılmıştır. Cami hakkında başbakanlık Osmanlı arşivlerinde ve Vakıflar genel müdürlüğü arşivlerinde yapılan araştırmalarda inşa tarihi hakkında bilgi veren herhangi bir belge ile karşılaşılmamıştır. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde bulunan H. 1148-M.1735 tarihli, Alacahan civarında yapılacak olan kale, cami ve diğer inşa faaliyetlerinde kullanılacak malzemelerinin tedarik edilmesi hususundaki belgeden, bölgede yeni bir caminin inşa ettirildiği anlaşılmaktadır[27]. Yine Alacahan surları üzerinde yer alan inşa kitabesinin H.1150-M.1737 tarihli olması caminin ve surların inşasına M.1735 tarihinde başlanıldığını ve M.1737 tarihinde de tamlatıldığını göstermektedir.

Cami planı itibariyle, özellikle menzil külliyelerinde karşılaşılan tek mekanlı ve girişinde üç yada beş bölümlü son cemaat mahalli bulunan plan tipinin örneklerinden birisidir[28]. Bu plan şemasının XVII.yy'da menzil külliyelerindeki örnekleri arasında, Malatya-Hekimhan Köprülü Mehmet Paşa Camisi (M. 1661)[29], Süriye-İdlip- Cisr-i Şuğur Köprülü Mehmet Paşa Camisi (M. 1654)[30], Bilecik-Vezir Han Köprülü Mehmet Paşa Camisi (XVII. Yüzyıl ikinci yarısı)[31] , Kayseri-İncesu Kara Mustafa Paşa Camisi[32] (M.1678) yer almaktadır. Aynı plan şemasının şehir içi uygulamaları arasında da Safranbolu-Köprülü Mehmet Paşa Camisi[33] (XVII. Yüzyıl

---

[26] Kitabenin bu satırı kırıktır. Kırık kısım sıvalanmış olduğundan kelimelerin net olarak okunması imkansızdır. Daha önce bu kitabeyi sağlam bir şekilde görmüş ve okumuş olan Hakkı Acun'un okuduğu metinden bu satır aynen alınmıştır. Hakkı ACUN, **a.g.m.**, s. 2386.

[27] B.O.A., Cevdet Askeri, doya No:277, Gömlek No: 11516.

[28] Menzil külliyelerindeki genel uygulamalar için bakınız: Fatih Müderrisoğlu, **16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İnşa Edilen Menzil Külliyeleri**, (Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara, 1993.

[29] İsmail Aytaç,**Malatya ve Yöresi'ndeki Türk İslam Yapıları**, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1998, s.111-112.

[30] Sultan Murat Topçu, **XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010, Kayseri, s.120.

[31] Sabih Erken, , "Vezirhan Köprülü Mehmet Paşa Camisi",**Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, C.II, Ankara, 1977, s.73.

[32] Mustafa Denktaş, "İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi", **Vakıflar Dergisi**, S.26, Anakara, 1997, s.193-224.

[33] Erengül Eryüksel, **Safranbolu Şehrinde 17-19. Yüzyıl Osmanlı Camileri**, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2005,s. 15-32.

ikinci yarısı), Amasya-Merzifon Kara Mustafa Paşa Camisi[34] (M.1666) örnek olarak gösterilebilir.

2.1.3. Alacahan Surları

Yeri: Sivas-Kangal-Alacahan Kasabası'nda merkezde, eski yol üzerinde bulunmaktadır.

Bugünkü Durumu: Kale surları 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından esaslı bir onarıma tabi tutulmuştur.

Tarihi: M.1735'te inşasına başlanmış ve M.1737'de tamamlanmıştır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Alacahan Kervansarayının batısında, kuzey ve güney yönde kervansaraya bitişik olarak inşa edilen surlar, 2007 yılında yapılan onarımlarla tekrar ayağa kaldırılmıştır (Plan 4, Fot. 34). Güney sur duvarı üzerinde yer alan kale giriş kapısı üzerinde bulunan kitabesine göre, surlar H.1150-M.1737 tarihinde tamamlanmıştır. Surların inşasında moloz taş malzeme kullanılmıştır.

Surlar doğu-batı yönünde dikdörtgen bir alan üzerinde olup, 110,80X67,92 m. ölçülerindedir. Surların doğu kısmını kervansaray oluşturmaktadır. Kuzey yönde kervansaray duvarına bitişik olarak tasarlanan sur duvarları, güneyde kervansaray güney duvarından 3,35 m. güneye doğru uzanmakta olup, burada dışa doğru taşırılmış daire kesitli bir burç ile batıya yönelmektedir (Fot. 35). Güney sur duvarları üzerinde, kervansaray ile cami arasında kale giriş kapısı bulunmaktadır (Fot. 36). Yuvarlak kemerli olarak inşa edilen giriş kapısının üzerinde taş üzerine hak edilmiş onarım kitabesi bulunmaktadır.

Altı satırdan oluşan kitabe metni şu şekildedir (Fot. 37):

"Ya müfettih el-ebvab emera bi-tamiriha Ali Paşa İbn-i Hakem
Bey berru Sultan Mahmud…
Faddale bi-itmamiha Vezir Silahdar Mehmed Paşa Kudret
A'zam Allah'u derecatehu külle ba'is-il
…ta'miriha efdal-ü huluk-il hasen
Eşherü Seyyid Hasan İbn-ü mütevelli
Sene 1150"[35]

---

[34] Murat Çerkez, **Merzifon'da Türk Devri Mimari Eserleri**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005, s. 60-97.

[35] Günümüzde kitabenin üzeri yosun bağlamış olmasından dolayı metindeki kelimler tam olarak okunamamaktadır. Yukarıda verilen metin Hakkı Acun tarafından okunmuş olan metindir. (Hakkı Acun, a.g.m., s.2382-2383.)

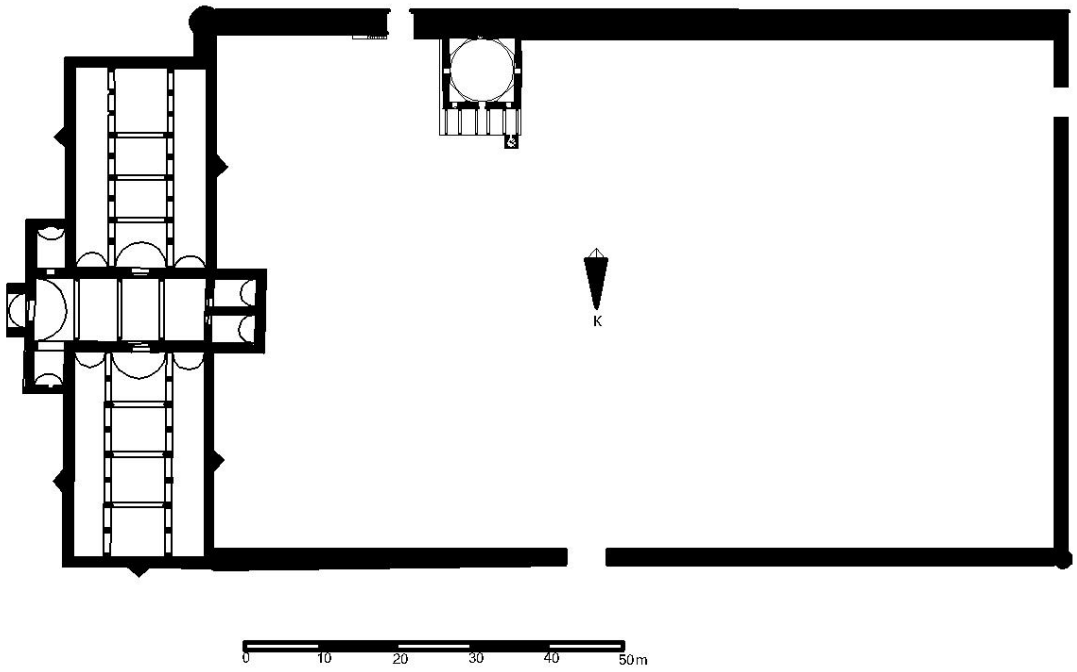
Bu kitabeye göre surlar 1737 tarihinde Sultan I. Mahmut Döneminde, Hekimoğlu Ali Paşa'nın emri ve Silahtar Mehmet Paşa'nın tamamlanması hususundaki isteği doğrultusunda Seyyid Hasan tarafından tamamlattırılmıştır.

Kale giriş kapısından içeri girildikten sonra hemen batıda yer alan merdivenlerle surların üzerine çıkılmaktadır (Fot. 38).

Güney sur duvarı ile batı sur duvarının birleştiği köşe tam bir kırılma yaparak, sur duvarı kuzeye yönlenmektedir. Burada sur duvarı üzerine muhdes bir açıklık yer almaktadır. Batı sur duvarı ile kuzey sur duvarının birleştiği köşede daire kesitli bir burç oluşturarak, doğuya doğru kırılma yapmaktadır (Fot. 39).

Doğu sur duvarı üzerinde de muhdes bir açıklık yer almaktadır. Bu sur duvarı, kervansarayın kuzey duvarı ile birleşerek sonlanmaktadır.

Sur duvarları kale giriş kapı önünde 4,95 m. yüksekliğe kadar ulaşmaktadır. Bu kısımda 3,65 m. et kalınlığına sahip olan sur duvarlarının kalınlığı, kuzeyde 1,87 metreye kadar düşmektedir.

Plan 4. Alacahan Derbenti Sur Duvarları

Alacahan derbentinin şekillenmesine M. 1687 tarihinde başlanmıştır[36]. Bu doğrultuda derbente 100 nefer yerleştirilerek Osman adlı bir şahıs başbuğ olarak görevlendirilmiştir. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde bulunan belgeler ve kale üzerinde yer alan kitabe

[36] Cengiz Orhonlu, a.g.e.,s. 126.

doğrultusunda derbentin etrafını çevreleyen kalenin inşasına H. 1148-M.1735 tarihinde başlanıldığı anlaşılmaktadır[37]. Bu sadece kalenin değil aynı zamanda caminin de inşasına başlanılan tarih olması açısından önemlidir. 10 Mayıs 1735 tarihinde Zaralızade Osman Ağa tarafından yapılan keşif ve tutulan keşif defteri sonucunda, hanın yanında kuzey ve güney cihetleri 132'şer zira batı ciheti 86, han ciheti ise 7,5 zira olmak üzere hana bitişik bir kale 2,5 ziralık bir duvar ile çevrili olacaktı[38]. İnşaat için dergah-i ali gönüllülerinden Esseyyid Hasan Ağa bina emini olarak görevlendirilmiştir. Kendisine inşaat için 14.000 esedi kuruş tahsisat aktarılmıştır. İnşaatta görev alacak sanatkarlar Sivas, Tokat, Amasya, Merzifondan, arabalar ise Yıldızeli, Sarayeli, Tokat, Turhal, İlbeyli ve Artıkabad'dan temin edilmiştir[39].

2.2. Kangal Merkez Camisi (Abdurrahman Ağa Camisi)

Yeri: Kangal İlçe merkezinde bulunmaktadır.

Bugünkü Durumu: İbadete açık olan yapının, minaresi hariç diğer bölümleri 1968 yılında tamamen yenilenmiştir.

Tarihi: Minare, üzerinde yer alan inşa kitabesine göre yapı H.1282-M.1866 tarihinde inşa ettirilmiştir.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Kangal Merkez Camisi (Abdurrrahman Ağa Camisi) maalesef günümüze orijinal planı ile ulaşmamıştır (Fot. 40)[40]. Bugünkü yapının yerinde bulunan orijinal cami 1968 yılında tamamen yıkılarak yerine mevcut cami inşa edilmiştir[41]

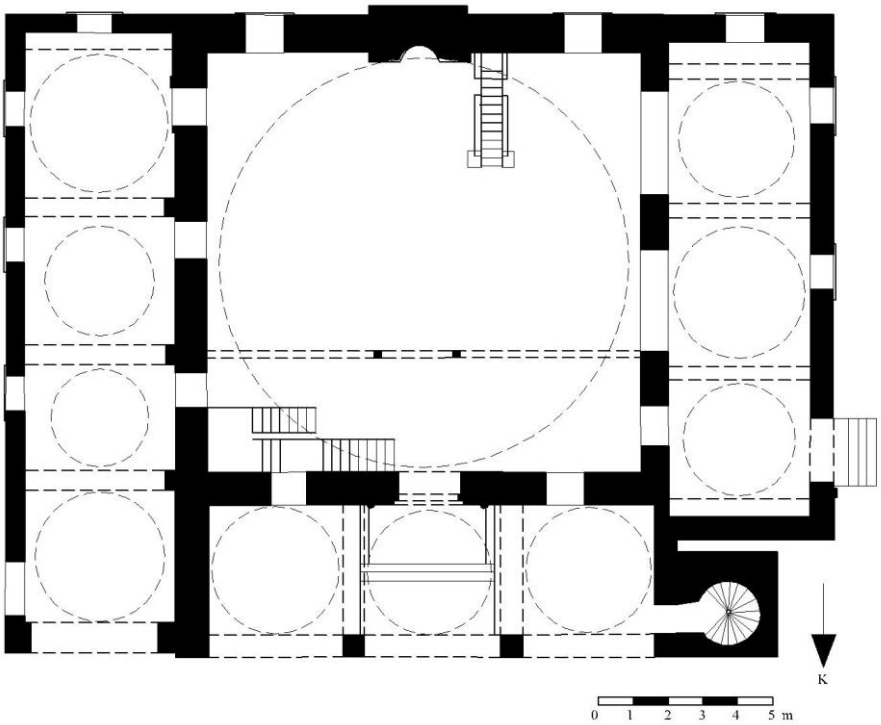
Mevcut planı ile cami, tek mekanlı üzeri kubbe ile kapatılmış bir harim kısmı ile girişinde yer alan üç bölümlü son cemaat mahallinden oluşmaktadır (Plan 5). Ayrıca yapının doğu ve batısına yapıyı genişletmek maksatlı olarak beton ek mahfiller inşa edilmiştir. Caminin doğu ve güney tarafı üç, batı tarafı ise iki pencere ile dışa açılmaktadır.

Caminin harim kısmına kuzeyde yer alan üç bölümlü son cemaat mahallinden geçilerek ulaşılmaktadır (Fot. 41). Harim kare planlı olup, üzeri kubbe ile kapatılmıştır (Fot. 43).

Mihrap güney cephenin tam ortasında yer almaktadır. Taştan yapılmış olan mihrap günümüzde yağlı boyalarla boyanmıştır (Fot. 44). Minber de taş malzemeden inşa edilmiş olup, üzeri yağlı boyalarla boyanmış vaziyettedir (Fot. 45).

---

[37] Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Cevdet Askeri, Dosya No: 277, Gömlek No:11516.
[38] Cengiz Orhonlu, a.g.e., s.130.
[39] Cengiz Orhonlu, a.g.e., s.131.
[40] Yöre halkı ile caminin orijinal planı hakkında yapılan mülakatlarda, orijinal caminin yine tek mekanlı üzeri kubbe ile örtülü bir yapı olduğu belirlenmiş ancak orijinal yapı ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır.
[41] S.K.A. Belge No:581001001.

Plan 5. Kangal Merkez Camisi (Abdürrahman Ağa Camisi)

Yukarıda da belirtildiği üzere camiden günümüze sadece minaresi orijinal olarak ulaşmıştır (Fot. 46). Minare camini kuzeydoğu köşesinde yükselmektedir. Kare bir kaide üzerinde yükselen minare tamamen kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Minare kaidesi üzerinde beş satırlık inşa kitabesi bulunmaktadır[42] (Fot. 47).

Kitabe metni:

Himmetine Abdürrahman Ağa bin Hüseyin sa'i etti/…bu minare-i secdegâha eyledi inşa

Vefatından mukaddem… Abdülkadir Ağa/ vasiyet eylemişken… oldu…

Selavat-ı hamiyetten kim âlâ içün ermişdi her dem/ o merhumu dahi… eyledi…

Feruh himmet hamisine olsun gün be gün ikram/… eylesun Mevla

Tamamında… söyledi tarihini/ Hûda i'ta eyledi ruz-i cezadan…

Sene H.1282

Kitabe metni tam olarak çözülememiştir. Dolaysıyla net bir anlam elde edilememiştir. Ancak okunabilen kısımlardan hareketle minarenin inşasına Abdürrahman Ağa tarafından başlandığı fakat ömrünün yetmemesi üzerine Abdülkadir Ağa tarafından vasiyeti doğrultusunda H.1282-M. 1866 tarihinde tamamlattırılmıştır.

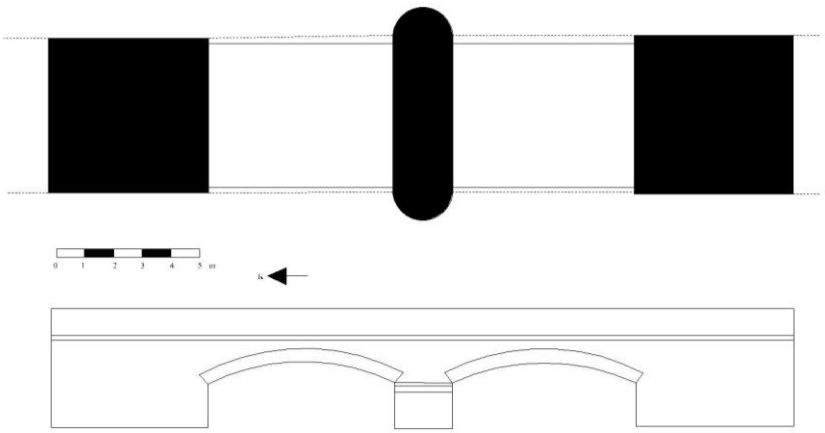
2.3. Sivas-Kangal Yeşildere Köprüsü

Yeri: Sivas ili Kangal-Hekimhan karayolu güzergâhında Kangal ilçesine 13 km uzaklıkta Yeşildere Köyü sınırlarında bulunmaktadır.

Bugünkü Durumu: Köprü günümüzde sağlam bir şekilde ayakta durmaktadır.

Tarihi: Köprü, batı cephesinin güneyinde yer alan kemer gözü açıklığının kemer kilit taşı üzerinde yer alan inşa kitabesine göre H.1317 /M.1899-1900 tarihinde Halil Rıfat Paşa tarafından inşa ettirilmiştir[43].

Plan ve Mimari Özellikleri: Yeşildere Çayı üzerinde inşa edilmiş olan köprü günümüze kadar özgün halini koruyarak gelebilmiştir (Fot. 48). Eski Kangal-Hekimhan yolu üzerinde yer almaktadır. Yeşildere Çayı üzerinde Kuzey-Güney doğrultuda uzanan köprü 26.00 m uzunluğa sahip olup; ortada anıtsal ölçülerde bir ayağa ve yanlarda dolgular ile sabitlenmiş vadi tepelerine bindirilmiştir (Plan 6). Hafif basık kemerli iki gözden oluşmaktadır (Fot. 49). Köprünün tabliye kısmı 5.00 m genişliğe sahip olup; bu genişlik yanlardan 0.30 m genişliği ve 0.90 m yüksekliğe sahip korkuluk duvarları ile sınırlandırmıştır (Fot. 50). İki kemer açıklığında da yaklaşık 6.50 m'lik ölçüler vardır. Bu açıklıkların derinlikleri de yaklaşık 6.00 m'dir. Açıklıkların kilit taşından zemine olan uzaklığı ise 2.50 m'yi bulmaktadır. Ortada anıtsal ölçülerdeki ayağa baktığımızda hem menba tarafından hem de mensap tarafından uçları kavisli biçimde silmeler ile hareketlendirilmiş selyaran uygulaması vardır (Fot. 51). Bu sayede her iki cephede de suyun ayak bölgesinde eğleşmesi önlenmiş oluyor.

[42] Kitabe oldukça fazla aşınmış olmasından dolayı tamamen okunamamıştır. Alınan estampajlar sayesinde yukarıda verilen kısım okunabilmiştir.

[43] Köprüde bani ismi geçmemesine rağmen Sivas Valisi Halil Rıfat Paşa'nın Sivas-Malatya yolunu yeniden düzenlettirip tanzim ettiği dönemin salnamelerinde geçmektedir. Bu bakımdan bu köprülerinde Sivas Valisi Halil Rıfat paşa tarafından inşa ettirilmiş oldukları tarafımızca düşünülmektedir. 1881'de Sivas valisi olan Halil Rıfat Paşa, Trabzon Vilayetinde Canik Sancağı, Samsun Kazası Hududunda Ma'muretü'l Aziz Vilayetinde, Malatya Sancağında ve Hasan Çelebi Karyesi Hududuna kadar 410 km yol inşa ettirmiş ve bu yol güzergahları üzerinde 314 adet köprü yaptırmıştır. (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1306, s. 84-86).

Plan 6. Yeşildere Köprüsü

Süsleme: Köprü üzerinde süsleme olarak dikkatimizi çeken silme uygulamasıdır. Köprünün her iki cephesinde beden duvarının bittiği sınırda başlayan silmeler ve selyaranların tepe kısımlarındaki yine aynı düzendeki kavisli silme düzeni cephelerdeki hareketi artırmaya yetmiştir.

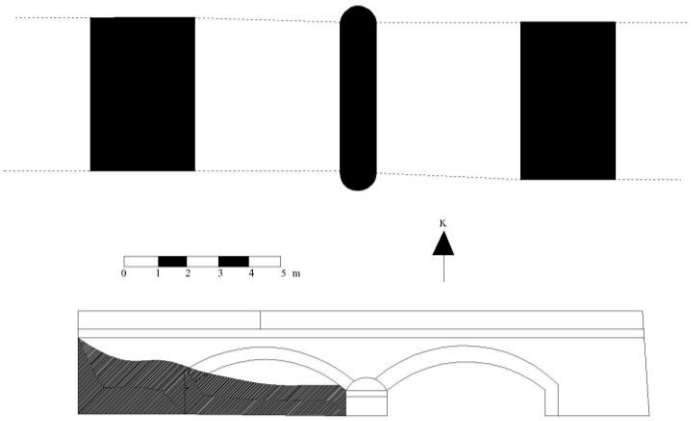
Malzeme ve Teknik: Yapıda oldukça muazzam bir düzgün kesme taş işçiliğinin varlığı sabittir. Malzeme olarak hafif sarımtırak renkte Kayseri taşını andırır bir taş çeşidinin kullanılmıştır.

Kitabe: Köprünün batı cephesinde güney taraftaki kemer açıklığının kilit taşı üzerine kazıma tekniğinde yazılmış ‘***’Hicri 1317/M. 1899’’*** tarihi mevcuttur (Fot. 52).

2.4. Sivas-Kangal Akgedik Köprüsü

Yeri: Köprü Sivas ili, Kangal-Hekimhan karayolu güzergâhında Sipahikoyağı Köyü’ne 3 km uzaklıkta karayolunun doğusunda kırsal bir bölgede yer alır (Fot. 53).

Tarihi: XX. Yüzyıl başlarında Hali Rıfat Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.

Plan 7. Akgedik Köprüsü

Bugünkü Durumu: Yapı önemli ölçüde sağlam olarak günümüze kadar gelmiş işlevini sürdürmektedir. Kırsal bir bölgede oluşu ve bakımsızlık nedeni ile düzensiz ağaç ve çalılıklar arasında kalmış, akarsuların getirdiği alüvyonlar da batı kemer gözünün kapanmasına neden olmuştur.

Plan ve Mimari Özellikleri: Bakımsızlık nedeni ile anıtsal bir yapı görünümünden çok uzak olan köprü; Doğu-Batı doğrultuda konumlandırılmış 18.00 m uzunluğa sahiptir (Plan 7). Yayvan biçimde yuvarlak kemerli iki adet kemer açıklığı bulunmaktadır. Köprü üzerinde tabliye kısmı 5.00 m genişliğe sahip olup: bu kısmı iki taraftan 0.80 m yükseklik ve 0.30 m genişlikte korkuluk duvarları sınırlandırmaktadır (Fot. 54). Kemer açıklıklarının ölçüleri yaklaşık 5.00 m olup; derinliklerinde de yaklaşık 5.50 m.’dir. Ayrıca doğu kemer gözünde

kilit taşından zemine olan uzaklık 1.70 m'dir. Suyun geliş yönünde(menba) ve gidiş yönünde(mensap) kısımlarında ortada bulunan ayağın uçlarına yerleştirilen kavisli uçları silmeler ile şekillenen selyaranlar mevcuttur (Fot. 55).

Süsleme: Köprünün güney cephesine uygulanmış olan Almaşık düzen dediğimiz renkli taş ahengi ve her iki cephede de yer alan beden duvarı üst sınırını çizen silmeler yapıda süsleme unsurlarıdır.

Malzeme ve Teknik: Köprünün İnşasında düzgün kesme taş işçiliği ve güney cephesinde gördüğümüz renkli taş işçiliğinin eseri vardır. Ayrıca köprünün iki ucunda devam eden moloz taş duvar örgülerini de yapıya bağlı farklı bir uygulamanın çeşidi olarak belirtilebilir.

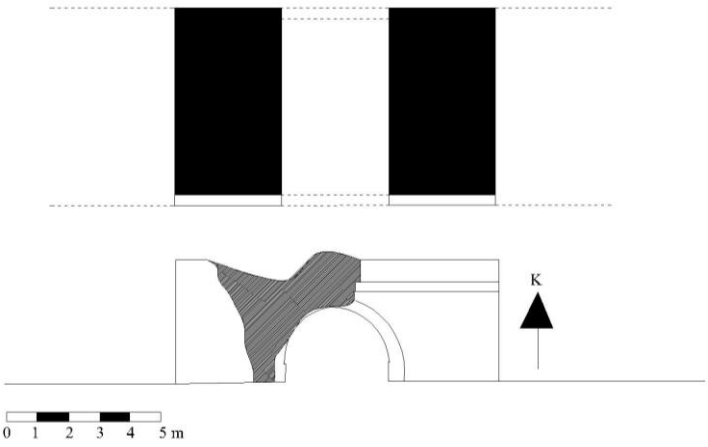
Tarihlendirme: Yapıda kitabe vb. gibi herhangi somut bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak Halil Rıfat Paşa tarafından bölgede çok sayıda köprü inşa ettirildiği bilinmektedir. Yeşildere Köprüsü ile olan mimari benzerliklerinden hareketle bu köprünün de Halil Rıfat paşa tarafından XX. Yüzyıl başlarında inşa ettirildiği tarafımızca düşünülmektedir.

2.5. Sivas-Kangal Bozarmut Köprüsü

Yapının Yeri: Sivas ili kangal ilçesine bağlı Bozarmut Köyü mevkiinde, ilçeye 7 km uzaklıkta yer alır (Fot. 56).

Bugünkü Durumu: Köprü hazineye ait olup bakım, onarım ve kullanım kontrolü Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Yakın döneme kadar işlevini koruyan köprü zeminde ve vadi tepelerine bindirilen taşıyıcı sistemdeki göçmeler, suyun çıkış yönünde (mensap) yapının güney cephesinde büyük ölçüde tahribata neden olmuştur. Ayrıca kuzey cephesinden de ikinci bir yol geçmesi nedeni ile burada yapılan dolgular ile bu cephe kapanmıştır.

Yapının Tarihi: XX. Yüzyıl başlarında Hali Rıfat Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.

Plan 8. Bozarmut Köyü Köprüsü

Plan ve Mimari Özellikleri: Bulunduğu bölgedeki köy ile aynı adı taşıyan Bozarmut Köprüsü; mimari olarak tek gözlü köprüler grubuna dahil edilir (Plan 8). Doğu-Batı doğrultuda uzanan yapı yaklaşık 11.00 m uzunluğundadır. İki uçtan dolgularla vadi tepelerine sabitlenmiş ayak sistemine bindirilen yapıda yuvarlak kemerli tek kemer açıklığı bulunmaktadır. Köprünün tabliye kısmı 6.50 m genişlikte olup; bu genişliği yanlarda 0.30 m genişlikte ve 0.70 m yükseklikte korkuluk duvarları sınırlandırmaktadır (Fot. 57). Yuvarlak kemer açıklığı yaklaşık 3.00 m olarak tespit edilmiştir. Bu açıklığın yaklaşık 6.50 m'lik bir derinliği bulunur (Fot. 58). Açıklığın kilit taşından zeminine ortama 2.50 m'lik bir yüksekliği bulunmaktadır.

Süsleme: Köprüde süsleme diyebileceğimiz yalnızca beden duvarı üst sınırına atılan silmeler ve güney cephede örgünün terazi düzeninde dışa çıkıntı vererek yapılan boyuna bir silme uygulaması vardır.

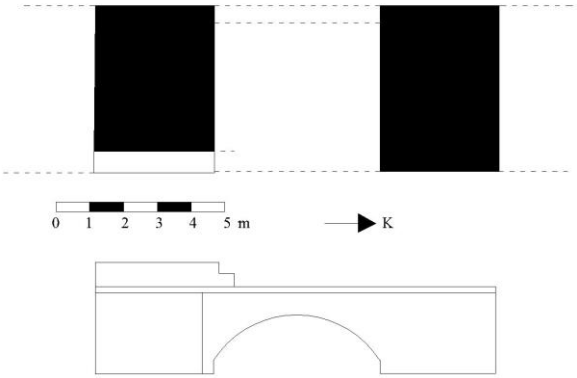
Malzeme ve Teknik: Beyazımsı oldukça düzgün kesme taş malzeme ve işçiliğinin eseri olduğunu belirtebiliriz.

Kitabe: Yapıda kitabe vb. gibi herhangi somut bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak bu köprünün de göstermiş olduğu mimari form ve kullanılan malzeme özellikleri dikkate alındığında, bölgede Halil Rıfat paşa tarafından inşa ettirilen Yeşildere ve Akgedik Köprüleri ile yakın benzerlikleri dikkat çekmektedir. Bu nedenle bu köprünün de Halil Rıfat Paşa tarafından XX. Yüzyıl başlarında inşa ettirilmiş olabileceği tarafımızca düşünülmektedir.

2.6. Sivas-Kangal Sıpahikoyağı Köyü Köprü-I

Yapının Yeri: Sivas ili Kangal ilçesi, Alacahan Bucak merkezine bağlı Sipahikoyağı Köyü sınırları içerisindedir (Fot. 59). İlçeye 33 km uzaklıkta yer alan köyün sınırları içerisindeki köprü kangal-Hekimhan Devlet karayolunun doğu kenarında bulunur.

Bugünkü Durumu: Yapı gerek taşıyıcı sistem gerekse de diğer özellikleri ile kısmen ayaktadır. Korkuluk duvarlarındaki yıkılmalar ve üzerine göçen toprak tabakası neticesinde atıl bir görünümü vardır. Yakın döneme kadar işlevini koruyan köprü; Kangal-Hekimhan arası yeni karayolu oluşumu ile kot farkına yenik düşmüş ve yolun altında adeta bir menfez görünümü ve işlevi sergilemektedir.

Plan 9. Sıpahikoyağı Köyü Köprü I

Yapının Tarihi: XX. Yüzyıl başlarında Hali Rıfat Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.

Plan ve Mimari Özellikleri: Derin bir vadi içerisinde konumlandırılmış köprü mimari olarak tek gözlü köprüler grubu içerisine girmektedir (Plan 9). Kuzey-Güney doğrultuda uzanan yapı yaklaşık 12.00 m uzunluğundadır. Yapı yayvan biçimde yuvarlak kemerli tek kemer açıklığından oluşur. Köprünün tabliye kısmı 5.00 m genişliğinde olup; bu genişliği yanlarda 0.30 m genişlikte, 0.80 m yüksekliğinde korkuluk duvarları ile sınırlandırılmıştır (Fot. 60). Yayvan biçimde olan yuvarlak kemer açıklığında yaklaşık 5.00 m ölçüleri tespit edilmiştir. Bu açıklığın yaklaşık 5.00 m'likte bir derinliği bulunmaktadır. Açıklığın kilit taşından zeminine olan uzaklığında hemen hemen 1.50 m'lik bir ölçü vardır.

Süsleme: Yapıda süsleme diyebileceğimiz yalnızca beden duvarı üst sınırına atılan silmeler dikkati çekmiştir.

Malzeme ve Teknik: Düzgün kesme taş malzeme ve işçiliğinin eseri olduğunu belirtebiliriz.

Kitabe: Yapıda kitabe vb. gibi herhangi somut bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak bu köprünün de göstermiş olduğu mimari form ve kullanılan malzeme özellikleri dikkate alındığında, bölgede Halil Rıfat paşa tarafından inşa ettirilen Yeşildere ve Akgedik Köprüleri ile yakın benzerlikleri dikkat çekmektedir. Bu nedenle bu köprünün de Halil Rıfat Paşa tarafından XX. Yüzyıl başlarında inşa ettirilmiş olabileceği tarafımızca düşünülmektedir.

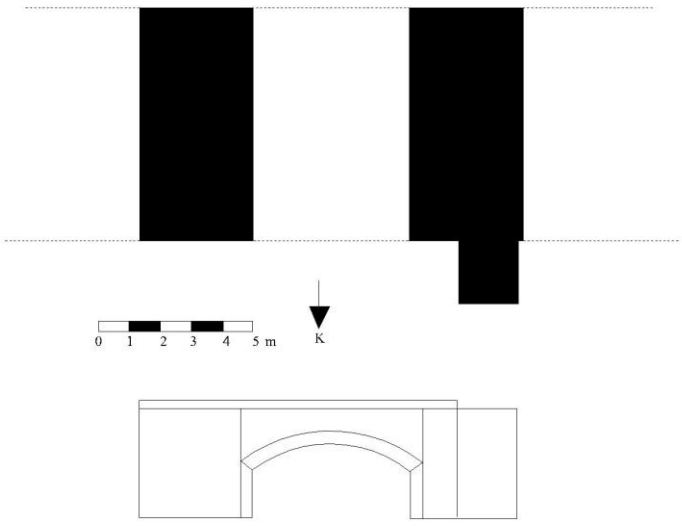
2.7. Sivas-Kangal Sıpahikoyağı Köyü Köprü-II

Yapının Yeri: Sivas ili Kangal ilçesi, Alacahan Bucak merkezine bağlı Sıpahikoyağı Köyü sınırları içerisindedir (Fot. 61). İlçeye 33 km uzaklıkta yer alan köyün sınırları içerisindeki köprü Kangal-Hekimhan devlet karayolunun batı kenarında kırsal bir arazi içerisinde bulunur.

Bugünkü Durumu: Yapı gerek taşıyıcı sistem gerekse de diğer özellikleri ile kısmen ayaktadır ve fonksiyonunu sürdürmektedir.

Yapının Tarihi: XX. Yüzyıl başlarında Hali Rıfat Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.

Plan ve Mimari Özellikleri: Yapı bulunduğu araziye göre derin bir vadi içerisine konumlandırılmıştır. Mimari olarak tek gözlü köprüler grubuna dahil edilir (Plan 10). Doğu-Batı doğrultuda uzanan yapı yaklaşık 12.00 m uzunluğundadır. Yapı yayvan biçimde yuvarlak kemerli tek kemer açıklığından oluşur. Köprünün tabliye kısmı yaklaşık 7.50 m genişliğe sahiptir (Fot. 62). Yayvan biçimde olan yuvarlak kemer açıklığında yaklaşık 5.00 m ölçüleri tespit edilmiştir. Bu açıklığın yaklaşık 7.50 m'likte bir derinliği bulunmaktadır. Açıklığın kilit taşından zeminine hemen hemen 2.50 m'lik bir ölçü vardır. Ayrıca bu yapıda farklı bir uygulama olarak mensap kısmının batı yanına uygulanan istinad duvarıdır. Bu uygulama ile vadiden gelen toprak göçmeleri ve suyolunu kapatması önlenmiş olacaktır; ama burası kısmen tahrip olmuştur.

Plan 10. Sıpahikoyağı Köyü Köprü II

Süsleme: Yapıda süsleme diyebileceğimiz yalnızca beden duvarı üst sınırına atılan dışa çıkıntı yapmış silmeler dikkati çekmiştir.

Malzeme ve Teknik: Düzgün kesme taş malzeme ve işçiliğinin eseri olduğunu belirtebiliriz.

Kitabe: Yapıda kitabe vb. gibi herhangi somut bir bilgiye rastlanmamıştır.

2.11. Kangal Tekke Köyü Samud Baba Türbesi[44]

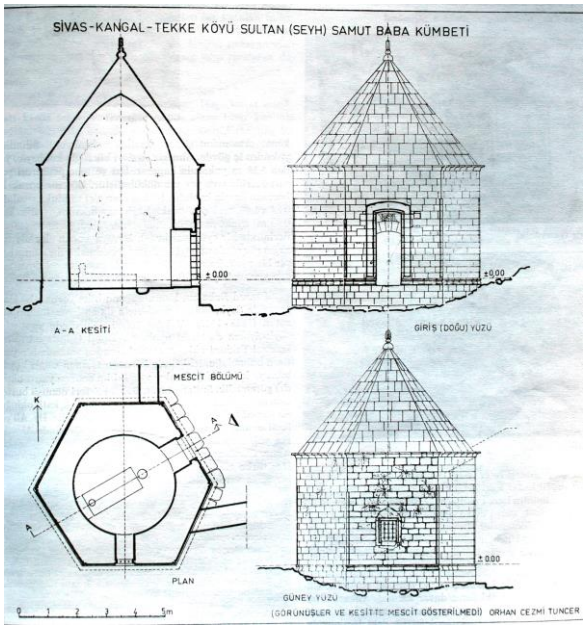
Yapının Yeri: Kangal'a 10 km mesafedeki Tekke Köyü'nde yer almaktadır (Fot. 63).

Bugünkü Durumu: 2006 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilen türbe sağlam bir şekilde ayakta durmaktadır.

Yapının Tarihi: Giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre H.981-M.1573 tarihinde inşa ettirilmiştir.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Anadolu Türk mimarisi mezar yapıları içerisinde çokgen gövdeli, piramidal külahlı yapılar tipine girmektedir (Plan 11, Fot. 64). Samud Baba Türbesi altıgen bir gövde ile sivri külahlı bir üst örtüden oluşmaktadır.

Plan 11. Kangal Tekke Köyü Samud Baba Türbesi (O. Cezmi Tuncer'den)

Türbeyi Selçuklu kümbetlerinden ayıran en belirgin özelliği cenazelik katının bulunmamasıdır. Türbe tamamen düzgün olmayan kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Türbenin cepheleri sağır bırakılmıştır. Altıgen gövdenin her cephesi üzerinde köşe noktalarda sütünceler yer almaktadır. Gövde üzerinde sadece güney cephe üzerinde bir pencere bulunmaktadır. Yapıya doğusunda yer alan ve zeminde içe çökertilmiş yuvarlak kemerli bir

[44] Samud Baba'nın tarihi kimliği hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

kapıdan girilmektedir. Giriş kapısının basık kemeri üzerinde üç satırlık inşa kitabesi bulunmaktadır (Fot. 65).

Kitabe metni (Fot. 66):

Bismillahirrahmanirrahim min Haze'l mübarek

Bağde Ehed eser-i üstün irade Şeyh zade evladı sahib-i bina samed Baba

Kuddis'üllahü sirrehu… Fi – evasıt-ı rebi'ül – ahir sene 981 (1573)[45]

Türbenin iç mekanı dairevi planlı olup, üzeri kubbe ile kapatılmıştır.

Türbenin iç mekanı dairesel planlıdır. Üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Ortada üzeri sıvalı bir sanduka bulunmaktadır.

Süsleme: Yapıda süsleme unsurları ile karşılaşılmamıştır.

Tarihlendirme: Türbe doğu giriş kapısı üzerinde yer alan inşa kitabesine göre H.981-M.1573 tarihinde inşa ettirilmiştir.

[45] Kitabe Orhan Cezmi Tuncer tarafından okunmuş fakat bir takım okuma hatalarının olduğu tespit edilmiştir. Kitabenin okunabilen kısımları tarafımızca yeniden okunmuştur. Orhan Cezmi Tuncer, Anadolu Kümbetleri (Beylikler ve Osmanlı Dönemi), Ankara, 1992, s.178-181.

3. Değerlendirme

Sivas ili Kangal ilçesindeki Türk Devri yapılarını konu alan bu çalışmada, ilçe sınırları içerisinde tarihi öneme sahip iki adet cami, bir adet türbe, beş adet köprü, bir adet kervansaray ve Alacahan derbentinin etrafını çevreleyen sur duvarları tespit edilmiştir.

Yukarıda detaylı bir şekilde tanımlanan bu eserler, bu bölümde türlere ayrılarak, plan, malzeme, süsleme gibi alt başlıklarda değerlendirileceklerdir.

3.1.Plan Tipolojisi

3.1.1.Camiler

Kangal ilçesi sınırları içerisinde yapılan yüzey araştırmalarında tarihi öneme sahip iki adet cami ile karşılaşılmıştır.

Alacahan Camisi ve Kangal Merkez Camisi tek mekânlı üzeri kubbe ile kapatılmış, girişinde üç yada beş bölümlü son cemaat mahalli bulunan cami plan tipolojisine girmektedir. Özellikle 16. Yy. sonrasında Osmanlı taşrasında sıkça görülen bu plan tipi ağırlıklı olarak menzil külliyelerinde uygulanmıştır[46].

Bu plan tipinin Anadolu'daki benzer örnekleri arasında Sivas Kale Camisi (1580)[47], Gümüşhacıköy Köprülü Mehmet Paşa Camisi (1661)[48], Cisr-i Şuğur Köprülü Mehmet Paşa Camisi (1160)[49], Vezirköprü Kale Camisi (1695), Kayseri İncesu Karamustafa Paşa Külliyesi Camisi (1670)[50] yer almaktadır. Ayrıca yine bu plan şeması içerisinde değerlendirebileceğimiz diğer örnekler arasında Kangala yakın bir mesafede bulunan Malatya Hekimhan Köprülü Mehmet Paşa Camisi ile Safranbolu Köprülü Mehmet Paşa Camisi (1661)[51] örnek gösterilebilir.

---

[46] Fatih Müderrsioğlu, **16.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İnşa Edilen Menzil Külliyeleri**, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993, s.35

[47] Mustafa Ünsal, Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri, (E.Ü sosyal bilimler enstitüsü sanat tarihi anabilim dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Kayseri, 2006, s.79-85.

[48] Fahriye Bayram, **Amasya'nın Gümüşhacıköy İlçesi ve Gümüş Nahiyesindeki Türk Devri Mimarlık Eserleri**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi (Sanat Tarihi) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994, s. 151-152.

[49]Sultan Murat Topçu., "Suriye'nin İdlip İline Bağlı Cisr-i Şuğur Kasabası'ndaki Köprülü Mehmet Paşa'nın Vakıf Eserleri", **Bilig,** Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, s.237-256,

[50] Mustafa Denktaş, İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, **Vakıflar Dergisi**, S.26, Anakara, 1997, s.196.

3.1.2. Kervansaraylar

Kangal'da yapılan arazi çalışmalarında bir adet kervansaray ile karşılaşılmıştır. Bu kervansaray Alacahan Kasabası'nda bulunmakta olup, Alacahan derbentinin de sınırlarını oluşturmaktadır. Han üç taraftan kale surları ile çevrelenmiştir.

Alacahan Kervansarayı kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı, orta ve iki yan olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır

Osmanlı toprakları içerisinde benzer planda inşa edilmiş ilk yapı I. Ahmed'in defterdarı Ekmekçioğlu Ahmet Paşa'nın M.1609 tarihinde Edirne'de inşa ettirmiş olduğu kervansaraydır52. Burada üçlü bir açıklıkla girilen merkezi bölümün her iki yanına üzeri ahşap tavanla örtülü mekânlar yerleştirilmiştir. Yine Bilecik'te Köprülü Mehmet Paşa tarafından inşa ettirilen Vezirhan (M.1661) aynı plan şemasının bir tekrarı niteliğindedir53. Ancak yukarıda zikredilen her iki handa da ocak nişleri ile karşılaşılmaktadır. Alacahan'da bulunmayan ocak tertibatı, bu hanın XVII. yüzyıl hanları içerisinde değerlendirilemeyeceğini, yukarıda zikredilen Ekmekçioğlu Ahmet Paşa ve Bilecik Köprülü Mehmet Paşa hanlarından daha önceki bir tarihe işaret etmektedir.

3.1.3.Köprüler

Kangal ve çevresinde yapılan arazi çalışmalarında beş adet köprü tespit edilmiştir. Bu köprülerin hepsi son dönem Osmanlı mimarisi içerisinde değerlendirilmiştir.

Tespit etmiş olduğumuz köprüler Fügen İlter'in tipolojisine göre, dik köprüler ve düz köprüler olarak, tabliye kısmının konumuna göre iki gruba ayrılmıştır[54]. Dik köprüler kıyılar arasında seviye farkı fazla olan iki kıyıyı birbirine bağlayan köprülerdir. Düz köprüler ise dik köprülerin tam tersi olarak kıyılar arasında seviye farkı fazla olmayan kıyıları birbirine bağlayan köprülerdir[55].

Kangal'da tespit etmiş olduğumuz beş adet köprünün tamamı düz köprüler grubuna girmektedir. Anadolu'da bu tipte yapılmış örnekler; Kayseri-Boğazlıyan yolunda Çokgöz

---

[51] Erengül Eryüksel, **Safranbolu Şehrinde 17-19. Yüzyıl Osmanlı Camileri**, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2005, s. 15-32.

[52] Doğan Kuban, **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul, 2007, s.401-402.

[53] Sultan Murat Topçu, **XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Güçlü Bir Bani Ailesi: Köprülüler**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2010, s.114-121.

[54] Fügen İlter, **Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri**, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 1978, s.2.

[55] Fügen İlter, **Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri**, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 1978, s.2.

Köprüsü[56], Tokat-Hıdırlık Köprüsü[57], Erzurum- Hasankale yolunda Çobandede Köprüsü[58], Diyarbakır Dicle Köprüsü[59], Aydın Çavuş Köprüsü[60]'dür.

3.1.4.Türbeler

Kangal ve civarında yapılan saha çalışmalarında bir adet türbe (Tekke Köyü Samud Baba Türbesi) ile karşılaşılmıştır.

Anadolu Türbeleri hakkında Oluş Arık tarafından bir tipoloji çalışması yapılmıştır[61]. Oluş Arık Anadolu türbelerini dikey (Vertikal) ve yatay (Horizontal) olarak iki başlık altında toplamaktadır. Dikey türbeleri de; poligonal prizma gövdeli, piramidal külahlı türbeler, bir medrese bölmesini işgal edip, kümbet gibi oturtulmuş örtü sistemi olanlar, kare prizma gövdeli olanlar, kübik gövde üzerinde poligonal tanbur ve piramidal külahı olanlar, kübik gövdesi üzerinde bir kubbesi olanlar, silindirik gövdeli konik külahlı olanlar, prizmal gövdenin yukarıda silindirik yapıya dönüştüğü konik külahlı türbeler, kübik bir gövde üzerinde kümbet şeklinde adeta ikinci bir gövde gibi örtü sistemi olanlar olarak alt sınıflara ayırmaktadır. Yatay türbeleri ise; gövdesi tek bir eyvandan ibaret olan türbeler, dikdörtgen planlı baldaken tarzında türbeler ve münferit tipler olarak alt başlıklara ayırmaktadır. Develi türbeleri Oluş Arık'ın yapmış olduğu tipoloji çalışmasına göre değerlendirilecektir.

Samud Baba Türbesi dikey türbeler grubu içerisinde poligonal prizma gövdeli, piramidal külahlı türbeler alt sınıfında altıgen gövdeli, piramidal külahlı türbeler içerisine girmektedir. Bu paln tipinde Osmanlı döneminde inşa edilmiş örnekler arasında Bilecik-Söğüt Ertuğrul Gazi Türbesi (XIII. Yüzyıl)[62], Tire Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi (XV. Yüzyıl ilk yarısı)[63], Kayseri Şeyh Tennuri Türbesi (1484)[64] gösterilebilir.

---

[56]Fügen İlter, **a.g.e.**, s.129.
[57] Fügen İlter, **a.g.e.**, s.175-177.
[58] Fügen İlter, **a.g.e.**, s.191-193.
[59] Evindar Yeşilbaş, **Diyarbakır'da Su Mimarisi**, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2005, s.32-34.
[60]Muzaffer Yılmaz , **Aydın İli Merkezindeki Tarihi Su Yapıları**, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010, s. 83-86.
[61] Oluş Arık, "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", **Anadolu (Anatolia)**, S. 11, 1969,s. 57-119.
[62] Ertan Taş, **Erken Dönem Osmanlı Türbeleri (1300-1500)**,(Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, s.204-205.
[63] Hakkı Önkal, **Tire Türbeleri**, Ankara, 1991, s. 48-56
[64] Yıldıray Özbek-Calil Arslan, Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, Kayseri, C.III, Kayseri, 2008, s.458-460.

3.2. Malzeme

Kangal yapılarında düzgün kesme taş ve moloz taş malzeme inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

Kangal yapıları içerisinde ilk olarak düzgün kesme taş malzeme kullanımıyla Alacahan Kervansarayında karşılaşılmaktadır. Kervansarayın beden duvarları ve taşıyıcı sistemi tamamen kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Özellikle giriş cephesi üzerinde renk almaşıklığına gidilerek cephede kesme taşlarla belli bir hareket yakalanmaya çalışılmıştır. Kesme taş malzemenin kullanıldığı diğer bir örnek ise Alacahan Camisi'nin minaresidir. Minare tamamen kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Yine Kangal Merkez Camisi tamamen kesme taş malzeme ile inşa edilmiş diğer bir yapıdır. Caminin beden duvarlarında ve üst örtü sisteminde kesme taş malzeme kullanımı söz konusudur. Çalışma esnasında tespit edilen beş adet köprüde de inşa malzemesi olarak kesme taş tercih edilmiştir. Köprülerin, beden duvarları, ayakları ve korkulukları kesme taşla inşa edilmiştir. Samud Baba Türbesi'nde de kesme taş örgülü duvarlarla karşılaşılmaktadır.

Moloz taş malzeme kullanımı ile Alacahan Camisi ve sur duvarlarında karşılaşılmaktadır. Kullanılan malzemenin bitişikte ki kervansaraydan farklı olması da kervansarayın daha önceki bir tarihte inşa edildiği fikrini doğrulamaktadır.

3.3. Süsleme

Kangal yapılarında Alacahan Kervansarayı hariç süsleme programları ile karşılaşılmamıştır. Yapılar fonksiyonellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Alacahan Kervansarayında Cephe beden duvarları üzerinde farklı renkli kesme taş kullanımı ile belli bir hareketlilik sağlanmıştır. Ayrıca kervansaray içerisinde orta mekandan ahır kısımlarına geçiş kapılarıüzerinde yuvarlak madalyonlar içerisine işlenmiş geometrik bezemelerle karşılaşılmaktadır. Yine kervansaray mescidinin mihrabı üzerinde süsleme bordürleri bulunmaktadır.

3.4. Kitabeler

Kangal yapıları üzerinde beş adet kitabe ile karşılaşılmıştır. Bu kitabelerden dört adeti inşa kitabesi olup, bir adeti ise onarım kitabesidir.

Alacahan Camisi Minaresi, Alacahan Surları, Kangal Merkez Camisi Minaresi ve Kangal Yeşildere Köprüsü üzerinde inşa kitabeleri bulunmaktadır. Alacahan Camisine ait bir onarım kitabesi ile müzeye dönüştürülen Alacahan kervansarayı içerisinde karşılaşılmıştır.

Ayrıca bu kitabelerin dışında Alacahan kervansarayı içerisinde duvara gelişigüzel hak edilmiş iki adet yazıtla karşılaşılmaktadır.

4.Sonuç

Sivas ili kangal ilçesinde yapılan yüzey araştırmaları neticesinde, ilçede Tüğrk döneminde inşa edilmiş iki adet cami, bir adet kervansaray, beş adet köprü, bir adet türbe ve bir adet kale ile karşılaşılmıştır.

Yerleşim alanının Sivas-Malatya yolu üzerinde bir geçit konumunda olmasından dolayı, bölgede inşa edilen anıtlarında bu maksada hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Bölge esaslı imar faaliyetleri ile XVII. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl başlarında karşılaşmıştır. XVII. Yüzyılda özellikle Anadolu'da baş gösteren iç karışıklıkları önlemek maksatlı olarak devlet geçit bölgeleri üzerinde derbentler oluşturmuştur. Bu derbentlerden bir tanesi de Kangal'ın Alacahan Kasabası'nda oluşturulmuştur. Önceden bölgede var olan Kervansaraya bitişik surlar inşa edilerek, bölgenin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca dışarıdan getirilen aşiretler Alacahan Kalesi'ne yerleştirilerek kendilerine bölgede tarım yapmaları ve bölgenin güvenliğini sağlamaları için toprak verilmiştir.

Kangal bölgesinin en anıtsal yapısı olarak Alacahan Kervansarayı karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli araştırmacılar tarafından farklı dönemlere tarihlendirilen yapı, göstermiş olduğu bir takım mimari özelliklerinden dolayı tarafımızca beylikler dönemine tarihlendirilmektedir. Kervansaray plan itibariyle üç bölümlü, avlusu bulunmayan kervansaray tipi içerisinde değerlendirilmiştir.

Alacahan Camisi ile Kangal merkez camisi Osmanlı taşrasında XVI. Yüzyıl sonrasında sıkça görülen tek mekanlı, girişinde üç yada beş bölümlü son cemaat mahalleri bulunan cami tipinin birer temsilcisi konumundadır. Gerek Alacahan Camisi ve gerekse Kangal Merkez camisi zamanla bir takım onarımlar geçirmişlerdir.

Kangal bölgesinde en çok karşılaşılan yapı tipi köprüler olarak karşımızı çıkmaktadır. Tespit edilen beş adet köprünün hepsi son dönem Osmanlı köprü mimarisinin güzel örnekleri içerisinde yer almaktadır.

Kangal Tekke Köyü Samud Baba Türbesi bölgenin önemli inanç merkezlerinden birisini teşkil etmektedir. Türbe Anadolu Türbe mimarisi içerisinde dikey gövdeli, altıgen formlu türbeler sınıfı içerisine girmektedir.

Kangal yapılarında ağırlıklı olarak inşa malzemesi kesme taştır. Özellikle yapı beden duvarları ile taşıyıcı sistemde kesme taş malzeme tercih edilmiştir. Yapılar daha çok fonksiyonellikleri ile ön plana çıkmakta olup, Alacahan Kervansarayı dışında süsleme programları ile yapılarda karşılaşılmamıştır. Bölgede tespit edilen anıtlar üzerinde beş adet kitabe ile karşılaşılmıştır. Bunlardan dört adeti inşa kitabesi olup, bir adeti ise onarım kitabesidir.

Kangal yapılarını konu alan bu çalışma ile bölgede mevcut Türk dönemi mimarlık anıtları tespit edilmiş olup, bu anıtların Türk Mimarisi içerisindeki konumları ve sorunsalları tartışılmıştır.

Çalışma sonucunda ilk defa Kangal bölgesindeki yapılar toplu bir şekilde ele alınmıştır. Yapılar kendi içerisinde gruplandırılarak, Anadolu Türk Mimarisindeki benzer yapılarla karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir. Ayrıca bölgede bulunan beş adet köprü ilk defa bilim dünyasına tanıtılmıştır. Çalışma projede belirtilen hedeflerine ulaşmış olup, çalışma sonucunda hazırlanan iki adet bilimsel araştırma yazısı yayına hazırlanmaktadır.

KAYNAKÇA

ACUN, Hakkı, **"**Sivas Kangal Alacahan Menzil Hanı",**X. Türk Tarih Kongresi Ankara 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler,** C. V, Ankara, 1994, s.2369-2389.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Cevdet Askeri, Dosya No: 277, Gömlek No:11516.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Cevdet Zabtiye, Dosya No: 4, Gömlek No: 69.

DENİZLİ, Hikmet, **Sivas Tarihi ve Anıtları**, Sivas, Tarihsiz.

EKEN, Galip, **"**19. Yüzyılda Kangal Kazası'nın Sosyo – Ekonomik Yapısına Dair"**, Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.23, Bahar, 2008, Konya, s.264-299.

Erengül Eryüksel, **Safranbolu Şehrinde 17-19. Yüzyıl Osmanlı Camileri**, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2005.

Ertan Taş, **Erken Dönem Osmanlı Türbeleri (1300-1500)**,(Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

Evindar Yeşilbaş, **Diyarbakır'da Su Mimarisi**, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Fahriye Bayram, **Amasya'nın Gümüşhacıköy İlçesi ve Gümüş Nahiyesindeki Türk Devri Mimarlık Eserleri**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi (Sanat Tarihi) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994.

Fatih Müderrisoğlu, **16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İnşa Edilen Menzil Külliyeleri**, (Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara, 1993.

Fügen İlter, **Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri**, Ankara, 1978.

GÖKBEL, Ahmet, "Kangal Yöresinde Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanç ve Uygulamalar", **C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 3, Sivas, 1999, s.163-189.

Hakkı Önkal, **Tire Türbeleri**, Ankara, 1991.

İsmail Aytaç, **Malatya ve Yöresi'ndeki Türk İslam Yapıları**, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1998.

Kaban, Harun, **Bir Şehre Dair Kangal**, Ankara, Mayıs 2005.

Kangal Belediyesi Arşivi

Kartay, Doğan, **Bozkırın Gözcüsü Türk Çoban Köpeği Kangal**, Ankara, 2000.

Kuban, Doğan, **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul, 2007.

Kurt Erdmann, **Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts**, Berlin, 1961.

Murat Çerkez, **Merzifon'da Türk Devri Mimari Eserleri**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005.

Mustafa Denktaş, "İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi", **Vakıflar Dergisi**, S.26, Anakara, 1997, s.193-224.

Mustafa Ünsal, Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri, (E.Ü sosyal bilimler enstitüsü sanat tarihi anabilim dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Kayseri, 2006.

MUTLU, N. Yücel; **Evliya Çelebi Seyehatnamesinde Sivas ve İlçeleri**, Sivas, 2010.

Muzaffer Yılmaz, Aydın **İli Merkezindeki Tarihi Su Yapıları**, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010.

Oluş Arık, "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", **Anadolu (Anatolia)**, S. 11, 1969,s. 57-119.

Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri (Beylikler ve Osmanlı Dönemi)**, Ankara, 1992.

Orhonlu, Cengiz, **Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı**, İstanbul, 1990.

Özbek, Yıldıray -Celil Arslan, **Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**, Kayseri, C.III, Kayseri, 2008.

Sabih Erken, , "Vezirhan Köprülü Mehmet Paşa Camisi", **Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, C.II, Ankara, 1977, s.73.

Salname-i Vilayet-i Sivas, Sene 1306

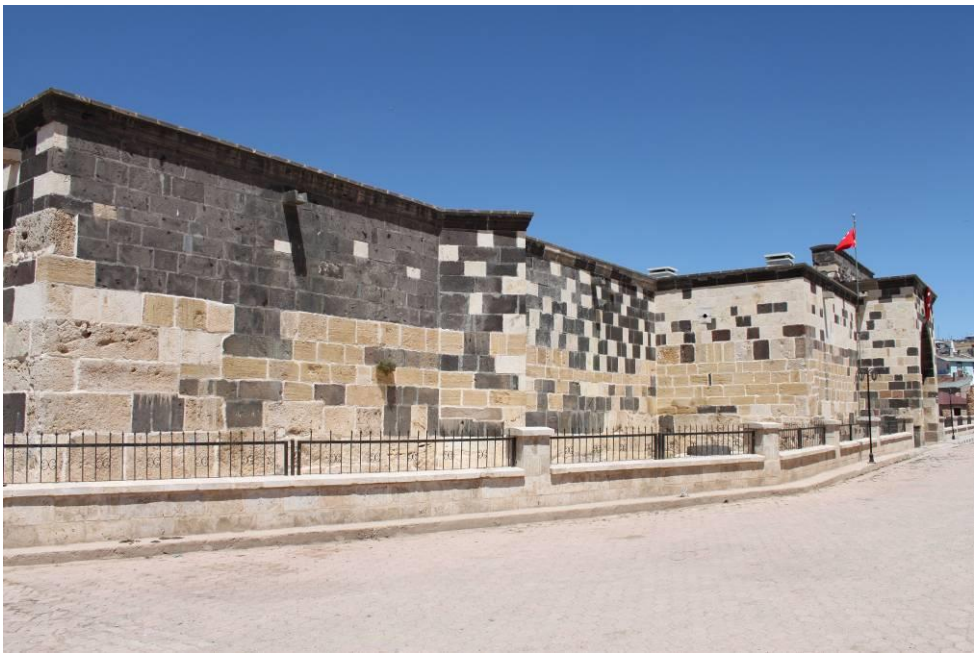
Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi.

Sivas Koruma Kurulu Arşivi, Belge No:581001001.

Topçu, Sultan Murat, "Suriye'nin İdlip İline Bağlı Cisr-i Şuğur Kasabası'ndaki Köprülü Mehmet Paşa'nın Vakıf Eserleri", **Bilig,** Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, s.237-256.

Topçu, Sultan Murat, **XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Güçlü Bir Bani Ailesi: Köprülüler**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2010.

FOTOĞRAFLAR

Fot. 1. Alacahan Kervansarayı

Fot. 2. Alacahan Kervansarayı Giriş Kapısı

Fot. 3. Orta Mekan

Fot. 4. Orta Mekanın Kuzey Duvarı Üzerinde Bulunan I. Yazıt

Fot. 5. Orta Mekanın Kuzey Duvarı Üzerinde Bulunan II. Yazıt

Fot. 6. Mescit

Fot. 7. Mescit İç mekanı

Fot. 8. Mihrap

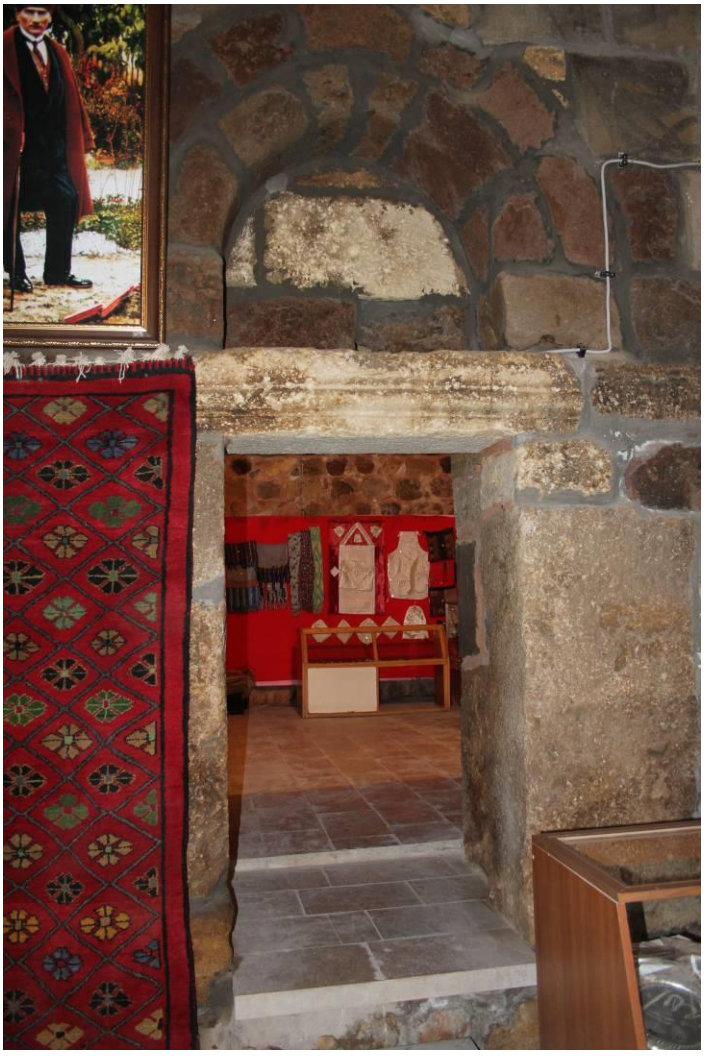
Fot. 9. Mescidin Kuzeyinde Bulunan Hücre

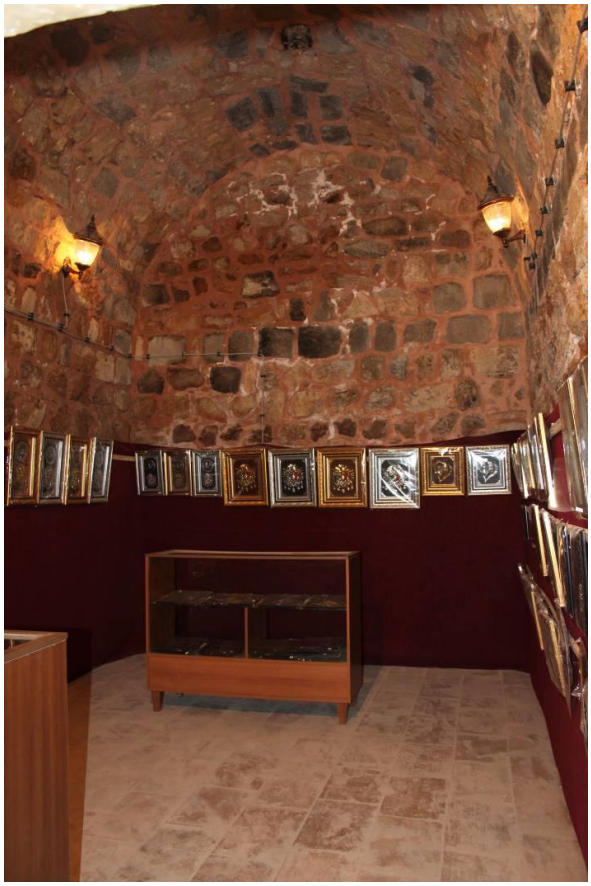
Fot. 10. Kuzey Hücrenin Üst Örtüsü

Fot. 11. Orta Mekanın Batı Ucunda Yer Alan Odalar

Fot. 12. Oda Giriş Kapısı

Fot. 13. Odaların üst Örtüsü

Fot. 14. Güney Mekan Giriş Kapısı

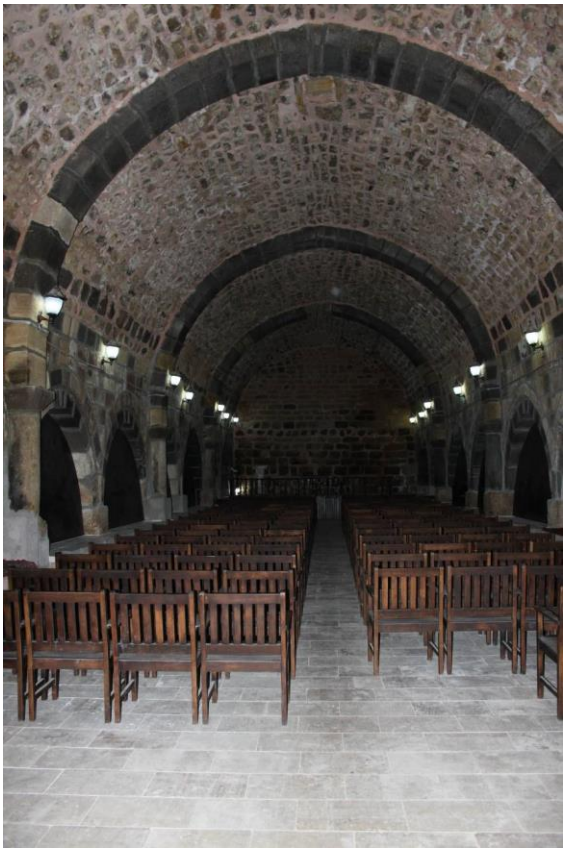
Fot. 15. Güney Mekan Giriş Kapısı Üzerinde Bulunan Madalyon

Fot. 16. Güney Mekan

Fot. 17. Kuzey Mekan Giriş Kapısı

Fot. 18. Kuzey Mekan

Fot. 19. Taşçı İşaretleri

Fot. 20. Dış Cephede Bulunan Devşirme Malzemelerin Bir Örneği

Fot. 21. Alacahan Camisi

Fot. 22. Cami ve Sur Duvarı

Fot. 23. Minare

Fot. 24. Minare İnşa Kitabesi

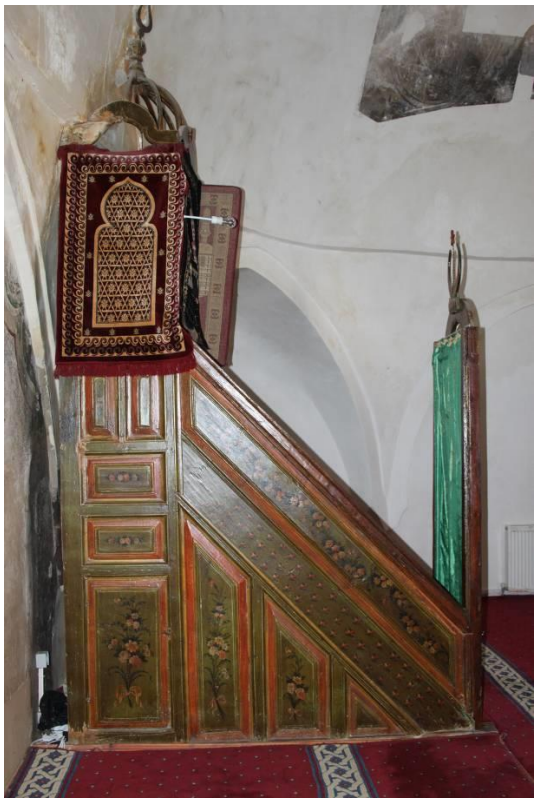
Fot. 25. Harim Giriş Kapısı

Fot. 26. Harim

Fot. 27. Mihrap

Fot. 28. Minber

Fot. 29. Kadınlar Mahfili

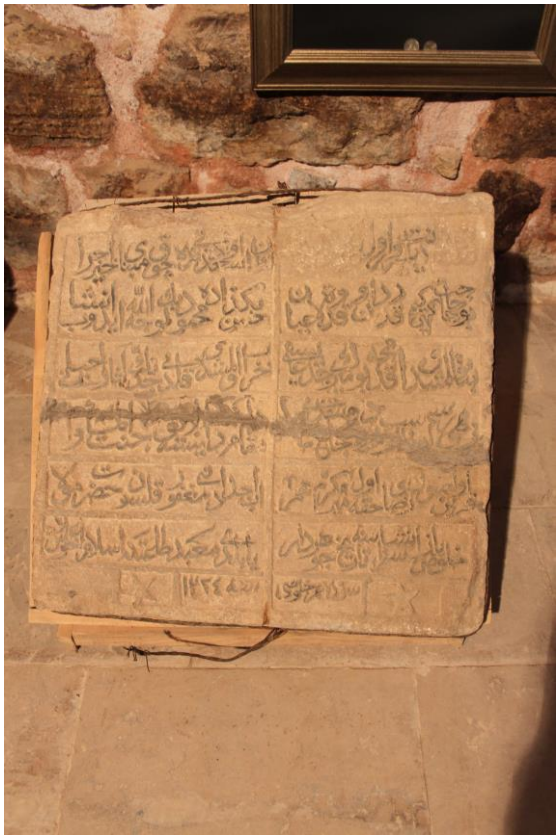
Fot. 30. Minber Üzerinde Yer Alan Çiçek Motifleri

Fot. 31. Mihrap Nişi ve çevresinde bulunan Kalem işi Bezemeler (V.G.M.A.)

Fot. 32. Kubbe Eteğinde Yer Alan Madalyon İçerisindeki Şehir Tasvirleri

Fot. 33. Alacahan Camisi Onarım Kitabesi

Fot. 34. Alacahan Surları

Fot. 35. Güney Sur Duvarı

Fot. 36. Kale Giriş Kapısı

Fot. 37. Kale Kitabesi

Fot. 38. Surların Üstüne Çıkışı Sağlayan Merdivenler

Fot. 39. Sur duvarı

Fot. 40. Kangal Merkez Camisi

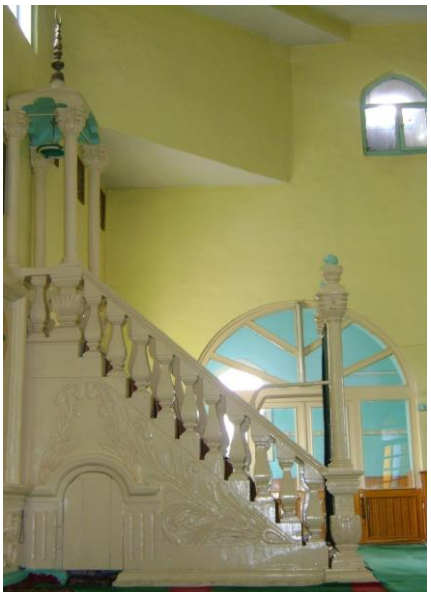
Fot. 41. Son Cemaat Mahalli

Fot. 42. Harim

Fot. 43. Mihrap

Fot. 44. Minber

Fot. 45. Minare

Fot. 46. Minarenin İnşa Kitabesi

Fot. 47. Yeşildere Köprüsü

Fot. 48. Köprü Kemer Gözleri

Fot. 49. Tabliye Kısmı

Fot. 50. Sel yaran

Fot. 51. Kitabe

Fot. 52. Akgedik Köprüsü

Fot. 53. Tabliye Kısmı

Fot. 54. Selyaran

Fot. 55. Bozarmut Köprüsü

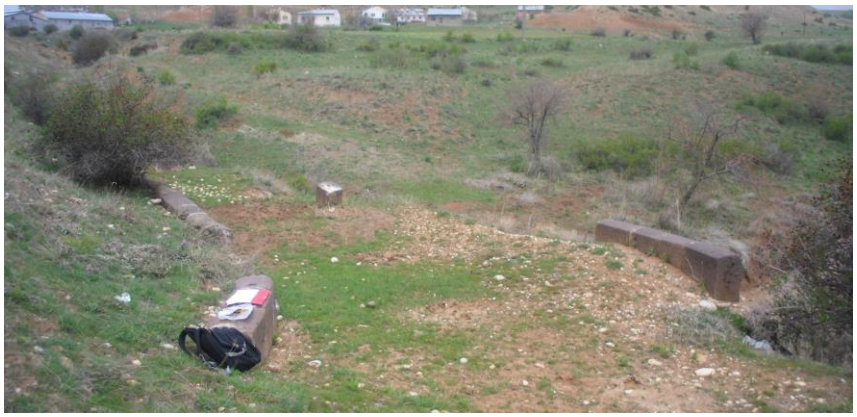
Fot. 56. Tabliye Kısmı

Fot. 57. Kemer Gözü Derinliği

Fot. 58. Sıpahikoyağı Köyü Köprü I

Fot. 59. Tabliye Kısmı

Fot.60. Sıpahikoyağı Köyü Köprü II

Fot.61. Tabliye Kısmı

Fot. 63: Kangal Tekke Köy Samud Baba Kümbeti Genel Görünüş

Fot. 64: Kangal Tekke Köy Samud Baba Kümbeti

Fot.65: Kangal Tekke Köyü Samud Baba Kümbeti Giriş Kapısı

Fot. 66: Kangal Tekke Köyü Samud Baba Kümbeti Kitabesi